

Zdrženlivý internacionalismus

Občanská válka v Řecku a československá materiální pomoc Demokratické armádě Řecka

Pavel Hradečný

Řecká občanská válka v letech 1946 až 1949,¹ jejímiž hlavními protagonisty byli na jedné straně řečtí komunisté se svými stoupenci a na straně druhé pravicové síly, reprezentované především rojalistickým athénským režimem a ultranacionalistickými polovojevskými skupinami, vstoupila do dějin jako jeden z nejkrvavějších vnitrostátních konfliktů v Evropě minulého století.² Nejenže pronikavým způsobem zasáhla do osudů samotného Řecka a jeho obyvatel, v nichž zanechala hluboké a namnoze dodnes čitelné stopy, ale výrazně ovlivnila i tehdejší poměry v širším balkánském a evropském prostoru a promítla se do formování vzájemných vztahů mezi krystalizujícím bipolárním světem Východu a Západu v počáteční fázi „studené

-
- 1 Řecká občanská válka není v historické literatuře časově ani pojmově jednotně vymežována. Její počátky bývají nezdědky kladeny již do roku 1943 či do let 1944–1945 s ohledem na dva obdobně motivované a navazující vnitrořecké ozbrojené střety, které hlavní konfrontaci z let 1946–1949 předcházely – proto je též často označována za „třetí kolo“ občanské války. Konflikty z let 1944–1945 a 1946–1949 bývají rovněž charakterizovány jako nezdařená „komunistická revoluce“ či „komunistické povstání“. Ve starší historické literatuře a publicistice, zatížené ideologickým výkladem událostí, namísto „neutrálního“ termínu „občanská válka“ (*emfyllos polemos*) se objevují propagandistická označení užívaná tou či onou válčící stranou. Řečtí komunisté a jejich přívrženci, vnímající svůj konflikt s poválečnou státní mocí jako boj proti „řeckému monarchofašismu“ a „angloamerické okupaci“, preferovali termín „druhý odboj“ (*deftero antartiko*), který měl vyvolávat představu jeho přímé spojitosti s „prvním odbojem“, tj. národněosvobozeneckým zápasem za druhé světové války. Pro představitele a stoupence řeckého rojalistického režimu nebyl naproti tomu konflikt s komunisty, které mnohdy označovali za „rudé fašisty“, občanskou válkou, nýbrž „válkou s bandity“ (*symmoritopolemos*).
 - 2 Podle odhadu některých badatelů přišlo v řecké občanské válce celkově o život 70 až 150 tisíc osob. Počet osob, které odešly po jejím skončení do exilu, bývá obvykle odhadován na 80 až 100 tisíc. Viz např. VLAVIANOS, Haris: *The Greece, 1941–49: From Resistance to Civil War. The Strategy of the Greek Communist Party*. Oxford, Macmillan 1992, s. 246.

války“.³ Z hlediska vnitrořeckého představoval poválečný ozbrojený střet obou extrémních domácích táborů vyústění dlouhodobé sociální a politické krize, zmitajících domácí společností a sahající některými svými kořeny až do předválečného období, a vyvrcholení zápasu o poválečné uspořádání v Řecku a jeho zahraniční orientaci.

Vzhledem k tomu, že páteří levicového bloku byla Komunistická strana Řecka a že tato skutečnost podstatně přispěla k československému angažmá v občanské válce, bude účelné před vlastním výkladem krátce přiblížit její dřívější historii.

Komunistická strana Řecka představovala od svého založení⁴ až do poloviny třicátých let minulého století zcela okrajový politický subjekt, který nedokázal oslovit širší vrstvy řecké společnosti. Zavinila to jak její levicově extremistická „třídní orientace“ a vnitrostranícké frakční třenice, tak „internacionalistické“ zaměření, projevující se v letech 1923 až 1934 podle instrukcí Kominterny dokonce prosazováním koncepce nezávislé Makedonie a nezávislé Thrákie v rámci předpokládané federace balkánských komunistických republik. V parlamentních volbách (pouze za krátkodobé diktatury generála Pangalose v letech 1925 a 1926 byla zakázána) získávala za těchto okolností až do poloviny třicátých let jen mezi jedním a pěti procenty hlasů. Počet členů strany v roce 1931 dokonce poklesl na pouhých patnáct set osob. Až ve volbách v červnu 1935 se komunistům podařilo získat téměř deset procent hlasů a po lednových volbách roku 1936 – přestože téměř polovinu hlasů ztratila – se stala dokonce nakrátko důležitým „jazyčkem na váze“ v patovém souboji o moc mezi řeckou pravicí a liberálním blokem. Po nastolení Metaxasovy diktatury v srpnu téhož roku byla stejně jako ostatní politické strany zakázána, ve srovnání s nimi však byla vystavena nepoměrně brutálnějšímu pronásledování.

Za druhé světové války se zakrátko „záračně“ přetvořila ve vůdčí a nejlépe organizovanou politickou sílu domácího odboje, těšící se u řecké veřejnosti mimořádné autoritě a popularitě. Závratný mocenský vzestup strany, který dosáhl svého kulminačního bodu v říjnu a listopadu 1944, byl výsledkem spolupůsobení vnitropolitických faktorů (diskreditace předválečného krále Jiřího II. a monarchie kvůli jejich sepětí s diktátorským režimem Ioannise Metaxase v letech 1936 až 1941; krize a pasivity dosavadních občanských politických stran; averze veřejnosti vůči quislingovskému domácímu režimu, složenému z příslušníků předválečných mocenských elit), především ale souvisel s přerodem, který se odehrál v samotném domácím komunistickém hnutí. Komunistická strana Řecka se totiž v tomto období pod vedením Georgia Siantose⁵ deklarativně vzdala myšlenky třídního boje a komunistické

3 K nejhodnotnějšímu novějšímu pracím o řecké občanské válce náleží: BAERENTZEN, Lars – IATRIDES, John O. – SMITH, Ole L. (ed.): *Studies in the History of the Greek Civil War 1945–1949*. Copenhagen, Museum Tusulanum Press 1987; BAEV, Jordan: *Mia matia ap'exo: O emfylios polemos stin Ellada* [Pohled zvenčí: Občanská válka v Řecku]. Athina, Filistor 1999; CLOSE, David H. (ed.): *The Greek Civil War 1943–1949: Studies of Polarization*. London – New York, Routledge 1993; IATRIDES, John O. – WRIGLEY, Linda (ed.): *Greece at the Crossroads: The Civil War and its Legacy*. Pennsylvania, The Pennsylvania State University Press 1995.

4 1918 – Socialistická dělnická strana; 1922 – Socialistická dělnická strana (komunistická); 1924 – Komunistická strana Řecka.

5 Georgios Siantos (1890–1947), který stál v čele KS Řecka od prosince 1941 do května 1945, byl

revoluce a namísto toho vystoupila s programem sjednocení všech antifašistických složek společnosti v boji za národní osvobození a za poválečnou přestavbu Řecka na principech demokracie a sociální spravedlnosti. „Vlastenecká“ linie komunistů se setkala s pozitivní odezvou také u nekomunistické levice a u široké veřejnosti. Vedení Komunistické strany Řecka se za těchto okolností podařilo iniciovat vznik Národně-osvobozenecké fronty,⁶ jejích masových organizací a „frontového“ vojska ELAS⁷ a usměrňovat po celou dobu války rozhodujícím způsobem jejich další činnost. Osvobození země bylo v „národním programu“ řeckých komunistů odrazovým můstkem k získání politické moci ve státě prostřednictvím EAM, k nastolení režimu „lidové demokracie“ (*laiki dimokratia*) a nastoupení cesty k socialismu. V zřetelném rozporu s ujišťováním o demokratických záměrech i metodách komunistů byly však nejen praktické skutky extremistů z jejich řad, kteří uplatňovali v terénu vůči svým odpůrcům „rudý teror“, ale i pokusy jejich vedení násilím zlikvidovat pravicové odbojové formace, které se projevíly již v letech 1943 a 1944. Obě tyto okolnosti přispěly k rychlému oslabování vlivu strany na obyvatelstvo ve druhé polovině čtyřicátých let.

Od kompromisu přes totální konfrontaci k porážce

První dějství vnitřního ozbrojeného konfliktu v Řecku se odehrálo na přelomu let 1943 a 1944 a střetla se v něm nejsilnější odbojová organizace, Národně-osvobozenecká fronta a její vojsko ELAS, s nejreprezentativnějším (nicméně mnohem slabším) anti-komunisticky orientovaným seskupením domácí rezistence, Národní republikánskou řeckou ligou.⁸ Komunisté v něm usilovali o monopolizaci domácího odboje prostřednictvím levicového bloku EAM, což jim mělo posloužit k nátlaku na pravicovou exilovou řeckou reprezentaci, kterou hodlali přimět k vytvoření údajně reprezenta-

po své smrti označen staronovým generálním tajemníkem strany Nikosem Zachariadisem nejdříve za nositele „pravicových úchylek“ ve straně a za hlavního viníka všech „chyb“, jichž se strana dopustila v letech války a bezprostředně po ní, a v roce 1949 dokonce za „britského agenta“ a za „zrádce“ komunistického hnutí.

- 6 Národně-osvobozenecká fronta (EAM – *Ethniko apeleftherotiko metopo*) vznikla v září 1941 původně jako svazek několika levicových stran, které kromě boje za svobodu vyhlásily za svůj společný cíl vytvoření poválečné provizorní vlády, uskutečnění demokratických voleb, „právo řeckého lidu na sebeurčení“. Postupem doby, cestou připojení či vzniku dalších organizací a složek (odborových, humanitárních, mládežnických, ženských i ozbrojených) se přetvořila na masové hnutí, sdružující na sklonku druhé světové války podle nezaújatých odhadů až půldruhého milionu členů.
- 7 Řecká lidová osvobozenecká armáda (ELAS – *Ellinikos laikos apeleftherotikos stratos*), která představovala nejdůležitější ozbrojenou složku EAM, byla ustavena oficiálně v únoru 1942. Její celkový početní stav dosáhl v listopadu 1944 zhruba 70 tisíc osob.
- 8 Národní republikánská řecká liga (EDES – *Ethnikos Dimokratikos Ellinikos Syndesmos*), původně založená v září 1941 jako socialisticky zaměřená republikánská organizace, se brzy přetvořila v seskupení, které sdružovalo antikomunisty republikánského i monarchistického zaměření a v boji proti svým odpůrcům se nezřídka nevyhýbalo ani spolupráci s orgány okupačního režimu.

tivní „celonárodní“ vlády, ve skutečnosti však sledující jejich vlastní zájmy. Tento první konflikt skončil formálně v poslední únorový den roku 1944 uzavřením dohody, která zavazovala obě zneprátená seskupení ke společnému boji proti okupantům a k násilnému řešení vzájemných sporů. V rozhodující míře byla výsledkem britského zprostředkování, motivovaného snahou zabránit likvidaci prozápadních odbojových skupin, zastavit šíření vlivu řeckých komunistů v domácím odboji a připravit si půdu pro obnovení určujícího vlivu Velké Británie v Řecku po skončení války.⁹

Napětí mezi oběma stranami tím však nezmizelo, naopak s blížícím se koncem fašistické nadvlády nad jižními částmi Balkánu v roce 1944 dále narůstalo. Pokračující upevňování Národněosvobozené fronty a jejího vojska ELAS, zhmotněné vytvářením enkláv „lidové moci“ (*laiki exusia*) v osvobozených horských částech Řecka za podpory obyvatel, vyvolávalo krajní znepokojení domácích i zahraničních odpůrců řeckých komunistů. Obavy z eventuálního nastolení komunistické diktatury v zemi po stažení německých vojsk je podněcovaly k energickým protiakcím. Takto je třeba chápat nejen britské kroky k zajištění přímé kontroly nad počínáním všech odbojových složek stojících pod vlivem řeckých komunistů, především vojska ELAS, ale i snahy britských představitelů – především Winstona Churchilla – přesvědčit Stalina, že Sovětský svaz by se neměl angažovat v záležitostech Řecka a že by měl souhlasit s restaurací výsadního mocenského postavení Velké Británie v této zemi. Britské úsilí bylo v obou těchto směrech korunováno výrazným úspěchem.

Pod soustředěným a koordinovaným tlakem Velké Británie a svých odpůrců v exilu i ve vlasti a za absence jakékoli podpory ze strany Sovětského svazu nedokázalo tehdejší umírněné vedení Komunistické strany Řecka a levicové Fronty EAM při jednáních o podobě celonárodní vlády využít svého politického a vojenského kapitálu a prosadit vlastní požadavky. Jejich situaci navíc komplikovaly i názorové různice ve vlastním táboře, a to nejen mezi komunisty a jejich levicovými partnery, ale i v samotné komunistické straně, kde extremisté, jejichž mluvčím byl charismatický radikál Aris Veluchiotis,¹⁰ zpochybňovali svými teroristickými činy „národní“ linii strany a usilovali o násilné uchopení moci a likvidaci „třídnicích“ nepřátel. Za těchto okolností se Siantosovo vedení komunistické strany a jím usměřňovaného levicového bloku nakonec podvolilo vnějším tlakům a souhlasilo – nepochybně na základě sovětských doporučení¹¹ – s účastí svých zástupců ve vládě „národní jednoty“, v níž jim byla

9 ESCHÉ, Matthias: *Die Kommunistische Partei Griechenlands 1941–1949*. München – Wien, Oldenbourg Verlag 1982, s. 102–106.

10 Aris Veluchiotis (1905–1945), vlastním jménem Thanasis Klaras, hlavní představitel nejradikálnějšího křídla KS Řecka, působil v letech 1943 a 1944 jako *kapetanios* vrchního velitelství ELAS (tj. ve funkci odpovídající úloze nejvyššího politického komisaře tohoto partyzánského vojska). V únoru 1945 v rozporu se stranickou linií nesouhlasil s podpisem varkizské dohody, stvrzující porážku komunistů v „druhém kole“ občanské války, a pokračoval v gerilovém boji. V bezvýhodné situaci, bojkotován samotnou KS Řecka (z níž byl tajně vyloučen) a pronásledován pravicovými extremisty, v červnu 1945 zahynul (s největší pravděpodobností spáchal v obklíčení sebevraždu).

11 EAM se rozhodla vyslat své zástupce do vlády „národní jednoty“ bezprostředně po příchodu sovětské vojenské mise na území „Svobodného Řecka“. Viz BAERENTZEN, Lars: *The Arrival of*

přičena pouze vedlejší role, a posléze přistoupilo na přímou podřízenost vojska ELAS britskému velení v závěrečné fázi osvobození Řecka.

To samozřejmě neznamenalo, že by komunisté rezignovali na své mocenské plány, zvláště když zůstávali nejlivnější domácí politickou silou, disponující masovou členskou základnou a sedmdesátitisícovou armádou, která po příchodu nepočetných britských jednotek a řecké vlády „národní jednoty“ do hlavního města udržovala pod svou faktickou kontrolou území o rozloze dvou třetin Řecka, na němž žila polovina všech jeho obyvatel. Nástrojem k eliminaci nebezpečí komunistického převratu se pro Londýn i většinu vlády stal požadavek neprodlené demobilizace všech domácích ozbrojených odbojových formací a vytvoření nové národní armády, do níž měly být integrovány na principu rovnoměrného početního zastoupení spolu s rojalistickým exilovým řeckým vojskem, na které se však demobilizace neměla vztahovat. Levicový politický blok pod vlivem komunistů na takovou demobilizaci odmítl přistoupit, neboť ji považoval nikoli za předpoklad stabilizace domácích poměrů, ale za součást „kontrarevolučního převratu“, směřujícího k restauraci předválečného rojalistického režimu.

V atmosféře vzájemného podezírání, neochoty ke kompromisu a hospodářské, sociální a politické nestability se tento spor stal bezprostřední příčinou nového ozbrojeného konfliktu. Rozhořel se počátkem prosince 1944 za vládní krize vyvolané demisí levicových ministrů a vzápětí po incidentu, kdy policisté zastřelili v centru Athén několik neozbrojených účastníků mohutné protivládní demonstrace. Vlastní konflikt, který započal útokem athénskými jednotkami ELAS na tamní nepočetné vládní vojenské a policejní síly, se zpočátku vyvíjel v souladu s představami komunistického vedení. Poté co se do bitvy o Athény zapojil britský vojenský kontingent, rozrůstající se o posily letecky přemístované z italského válčiště, však postupně docházelo k obratu. Vyústěním několikátýdenních bojů, označovaných za „prosincové události“ (*Dekemvriana*) či za „bitvu o Athény“, byla drtivá porážka jednotek ELAS nasazených do bojů o hlavní město v lednu 1945.¹²

Válečný neúspěch vojska ELAS ve „druhém kole“ občanské války právně sankcionovala v neprospěch komunistů a jejich spojenců takzvaná varkizská smlouva z 12. února 1945. Podpis tohoto dokumentu zavazoval Národněosvobozenickou frontu k rozpuštění jednotek ELAS i všech jejich dalších ozbrojených formací a k propuštění zajatců i civilních rukojmí zadržovaných během bojů. Athénská vláda jako druhá smluvní strana tohoto ujednání měla naproti tomu vyhlásit amnestii pro politické delikty spáchané v době násilného konfliktu, budovat armádu na principu všeobecné branné povinnosti, očistit státní správu a všechny bezpečnostní složky od kolaborantů, uskutečnit v nejkratším možném termínu plebiscit o státním zřízení i volby do parlamentu a zaručit všem řeckým státním příslušníkům jejich lidská a občanská práva.¹³

the Soviet Military Mission in July 1944 and KKE Policy: A Study of Chronology. In: *Journal of the Hellenic Diaspora*, roč. 12, č. 3–4 (1986), s. 81–84.

12 IATRIDES, John O.: The Dekemvriana: Communist Revolution, Rightist Coup, or Blunder? In: *Tamtéž*, roč. 22, č. 2 (1996), s. 69–85.

13 *Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers 1945*, sv. 8. Washington, United States Government Printing Office 1969, s. 109–113.

Požadavek EAM na její zastoupení ve vládním kabinetu a na vyhlášení všeobecné amnestie vládní delegace kategoricky odmítla.

V rozporu s převládajícím očekáváním veřejnosti i politických kruhů neotevřelo varkizské ujednání cestu ke zklidnění politického napětí a k mírovému životu. „Povarkizské období“, zahrnující časový úsek od února 1945 do března 1946, bylo naopak charakterizováno jak dalším dramatickým zhoršováním ekonomické a sociální situace, tak novou vlnou politicky motivovaného násilí a teroru. Přičinily se o to militantní skupiny a bojůvky pravicového i levicového zaměření, které nebraly zřetel na mírové dohody a mstily se svým odpůrcům za přtkoří minulosti – po rozpuštění ELAS převážil „bílý teror“ nad „rudým terorem“. Svůj podíl na panující anarchii a napětí měly i vratké vládní kabinety, složené nezřídka i z politiků liberální orientace, které nedokázaly prosadit v zemi svou autoritu, neočistily státní aparát od osob zkompromitovaných kolaborací s okupačním režimem, nezajistily řešení palčivých sociálních a hospodářských problémů a neochránily občany, především levicového smýšlení, před projevem organizovaného násilí extremistických skupin.

Tendence ke konfrontaci se odrážela i v procesu hledání strategie Komunistické strany Řecka pro poválečné období. Autoritářský předválečný „bolševizátor“ strany Nikos Zachariadis,¹⁴ který po návratu z koncentračního tábora Dachau v květnu 1945 automaticky převzal od Georgia Siantose znovu její řízení, zpočátku nijak nekritizoval postup „válečného“ vedení strany a nezaujal jednoznačné stanovisko v probíhající vnitrostranické diskusi, zda nezdary komunistů měly příčinu ve smířlivé „národní linii“ či právě naopak v jejím nedůsledném uplatňování (a faktickém opuštění v krizových okamžicích). Postupem času však stále energičtěji prosazoval názor, že v zájmu dosažení svého základního programového cíle – vybudování lidovědemokratického zřízení – se musí strana orientovat nejen na legální metody politického boje, ale využívat i násilných prostředků.

Tato změna kurzu, znamenající zřetelný odklon od závazků, jež na sebe strana vzala varkizskou dohodou, byla dokončena v únoru a březnu 1946. Zřetelně se projevila autoritativním rozhodnutím Zachariadisova vedení bojkotovat – s poukazem na „nedemokratický charakter poměrů v zemi“ – nadcházející parlamentní volby¹⁵ a ozbrojeným přepadem četnické stanice v obci Litochoron v podhůří Olympu, který provedli neidentifikovaní (jak se později ukázalo, komunističtí) vzbouřenci v noci

14 Nikos Zachariadis (1903–1973), hlavní představitel stalinistické orientace v řeckém komunistickém hnutí, stál v čele ÚV KS Řecka v letech 1931–1956 (od roku 1935 jako její generální tajemník). Svou funkci nevykonával od podzimu 1936 do května 1945, kdy byl vězněn nejdříve v samotném Řecku (1936–1941) a posléze za okupace v nacistickém koncentračním táboře Dachau (1941–1945). Jeho první manželkou byla česká komunistka Marie Zachariadisová, rozená Nováková, se kterou se seznámil z svého předválečného působení v Moskvě. Po skončení občanské války žil v exilu v Rumunsku a později v Sovětském svazu, kde nakonec v roce 1973, ve faktické „sibiřské internaci“, spáchal sebevraždu.

15 Parlamentní volby, konané 31.3.1946 za přítomnosti zvláštní spojenecké mise pro sledování řeckých voleb AMFOGE (na niž se Sovětský svaz odmítl podílet), skončily jednoznačným vítězstvím pravicových rojalistických stran. Strany levého středu utrpěly naproti tomu drtivou porážku. Voleb se nezúčastnilo čtyřicet procent zapsaných voličů, z toho politicky motivovaná absence podle dobových odhadů nepřesahovala čtvrtinu.

z 30. na 31. března 1946, několik hodin před zahájením voleb. Těmito událostmi fakticky začala vlastní řecká občanská válka, která svým rozsahem a intenzitou měla mnohonásobně překonat destruktivní účinky předchozích dvou „bratrovražedných“ střetů.

Zachariadisova koncepce takzvané dvojí strategie zůstala vůdčím principem Komunistické strany Řecka při řízení všech akcí namířených proti athénskému režimu – jeho nejvyšším představitelem se stal po plebiscitu o formě státního zřízení v září 1946¹⁶ staronový král Jiří II.¹⁷ a po jeho smrti v dubnu 1947 jeho bratr Pavel¹⁸ – od jara 1946 až do podzimu 1947. Komunistická Demokratická armáda Řecka,¹⁹ která se zformovala na podzim 1946 z izolovaně působících oddílů gerily, dosáhla pod vedením zkušeného vojenského velitele Markose Vafiadise (vystupujícího na veřejnosti jako „generál Markos“)²⁰ v tomto období značných úspěchů v boji proti nesrovnatelně početnějším, nicméně dezorientovaným ozbrojeným silám athénskému režimu a získala pod svou kontrolu rozsáhlá horská území, zejména na severu země. Její vojenské a poté politické úspěchy by byly pravděpodobně ještě pronikavější, kdyby komunistická strana do ozbrojeného boje proti athénskému režimu tehdy nasadila všechny svůj lidský potenciál (včetně členů strany z velkých měst), a nikoli pouze Vafiadisovu DSE, uplatňující v horách taktiku partyzánského boje.²¹

16 Plebiscit se uskutečnil 1.9.1946 za účasti 94 procent oprávněných voličů (včetně komunistických). Více než dvě třetiny z nich (68,3 procenta) se vyslovily pro zachování monarchie.

17 Jiří II. z Glücksburské dynastie zastával třikrát úřad panovníka Řeckého království: v letech 1922–1923, 1935–1944 (od roku 1941 v exilu) a 1946–1947.

18 Pavel I. Glücksburg byl králem Řecka v letech 1947–1964.

19 Početní stav Demokratické armády Řecka (DSE – *Dimokratikos Stratos tis Elladas*) se zvýšil z počátečních čtyř tisíc bojovníků v říjnu 1946 do jara 1947 zhruba na pětinašobek. Největší síly dosáhla DSE na jaře 1948, kdy měla kolem 28 tisíc vojáků, později však už jejich počet klesal. Celkově v letech 1946–1949 prošlo řadami DSE kolem stovky tisíc mužů a žen. Skladba DSE se během let 1946–1949 pronikavým způsobem změnila. Zatímco zpočátku převažovali v jejich řadách členové KS Řecka či její venkovské „filiálky“ – Zemědělské strany Řecka, jejich přívrženci a lidé vystavení „bílému teroru“, postupně vzrůstal podíl osob začleněných do DSE nedobrovolně vynucenými odvody (na podzim 1948 jich bylo podle některých odhadů zhruba kolem poloviny a v roce 1949 se jejich podíl dále zvětšil). V etnické struktuře DSE se stále zvyšoval podíl Slavomakedonců (v létě 1949 tvořil již 30–40 procent) na úkor samotných Řeků. V závěrečné fázi občanské války tvořily již čtvrtinu všech bojovníků DSE ženy, mladých lidí ve věku do 25 let zde byly čtyři pětiny celkového stavu vojska. Viz blíže ESCHÉ, M.: *Die Kommunistische Partei Griechenlands*, s. 307; CLOSE, David H. – VEREMIS, Thanos: *The Military Struggle 1945–49*. In: CLOSE, David H. (ed.): *The Greek Civil War 1943–1949*, s. 97–128.

20 Markos Vafiadis (1906–1992), někdejší přední velitel ELAS, odešel z příkazu vedení KS Řecka v létě 1946 do hor organizovat partyzánské jednotky. Po vytvoření generálního štábu Demokratické armády Řecka v říjnu 1946 působil jako její nejvyšší představitel a v takzvané Prozatímní demokratické vládě Řecka (PDKE – *Prosorini dimokratiki kivernisi tis Elladas*) zastával současně i funkce „premiéra“ a „ministra války“. Své vojenské i politické funkce přestal fakticky vykonávat již v srpnu 1948 v důsledku konfliktu s generálním tajemníkem KS Řecka Zachariadisem. Oficiálně se jich vzdal „ze zdravotních důvodů“ v lednu 1949, kdy byl též tajně vyloučen ze strany a převezen do internace v Albánii. Po dlouhodobém pobytu v exilu v Sovětském svazu se v roce 1983 vrátil zpět do vlasti.

21 CLOSE, David H.: *The Origins of the Greek Civil War*. London – New York, Longman 1995, s. 196 n.

Koncepce totální konfrontace s athénským „monarchofašismem“ se stala závaznou politickou směrnicí Komunistické strany Řecka teprve ve zbývajících fázích občanské války, od září 1947 do jejího ukončení na sklonku léta 1949. Jejím ztělesněním se stal jednak dalekosáhlý operační plán *Limnes* (Jezero) – předpokládal pronikavé zvýšení početního stavu DSE a vytvoření rozsáhlého území „svobodného Řecka“, jež by na severu přiléhalo k hranicím tří sousedních komunistických zemí a zahrnovalo dokonce i druhé největší město Soluň –,²² jednak takzvaná Prozatímní demokratická vláda Řecka pod oficiálním řízením „generála Markose“ a faktickou kuratelou stranického vůdce Nikose Zachariadise, vyhlášená před Štědrým dnem roku 1947.

Zachariadisova sázka na ozbrojený boj proti athénskému režimu vycházela z přesvědčení, že komunisté se nadále těší mimořádným sympatiím veřejnosti a že se jim tudíž dostane v zemi masové podpory. To však již byla spíše iluze. Komunisté sice ještě představovali významnou menšinovou politickou sílu, své mimořádné postavení z let národněosvobozenického boje však již nenávratně ztráceli a postupně se znovu přetvářeli v extremistickou politickou sílu, dostávající se v řecké společnosti do obdobné izolace jako v meziválečném období. Tento pokles si přitom zavinili vlastní politikou, když „národní linii“ zaměnili za militantní „třídní kurz“ a teror, uplatňovaný nejen proti politickým odpůrcům, ale i vůči vlastním stoupencům, kteří nebyli ochotni se podřídit příkazům autoritářského vůdce. Většina řecké společnosti navíc začala vnímat komunistickou stranu kvůli jejím vazbám se sousedními komunistickými zeměmi, jež vedly územní spory s Řeckem, jako „nenárodní sílu“, která je ochotna v zájmu uchvácení moci sloužit cizím zájmům a zříci se územní integrity vlastního státu. Pod vlivem těchto okolností se zmenšovala její členská základna a klesal její vliv v politickém životě a podpora mezi obyvatelstvem. Neklamným svědectvím tohoto procesu byla již zásadní proměna Národněosvobozenické fronty v dubnu 1945, když z ní vystoupily dvě profilující formace nekomunistické levice – Socialistická strana a Strana pro lidovou demokracii – a zredukovala se na koalici několika menších stran ve vazalském postavení vůči komunistům.²³ Čím dál zřetelnější znaky upadajícího vlivu komunistického hnutí v zemi však Zachariadisovo vedení nejenže neodvrátilo od dosavadního kurzu, ale naopak utvrdily jeho odhodlání pokračovat v něm ještě energičtěji.

22 Viz *Kommunistiko (To) komma tis Elladas: Episima kimena. Tomos ektos 1945–1949* [Komunistická strana Řecka: Oficiální texty. Šestý díl, 1945–1949]. Athina, Synchroni epochi 1987, s. 263; ILIU, Filippos: I proetimasia tu emfyliu polemu: Pente kimena [Příprava občanské války: Pět textů]. In: *Anti*, č. 694–695 (17.9.1999), s. 61–62. Dochovaný originál rukopisu operačního plánu *Limnes* z 10.9.1947 byl napsán v ruském jazyce.

23 Důvodem odchodu obou levicových stran z EAM byl jejich zásadní nesouhlas s postupem vedení KS Řecka, které je svévolně zavleklo do vojenského konfliktu s Velkou Británií, a s uplatňováním „rudého teroru“ v „bitvě o Athény“. Po dokončení reorganizace fronty v červnu 1945 představoval název EAM zkratku jejího nového označení Národní antifašistická fronta (*Ethniko Antifasistiko Metopo*). Hlavním „partnerem“ KS Řecka v tomto novém seskupení se stala Zemědělská strana Řecka, jejímiž členy se stali na základě direktivního rozhodnutí Zachariadisova vedení komunisté z řad venkovského obyvatelstva. Viz např. ESCHE, M.: *Die Kommunistische Partei Griechenlands*, s. 209 n.

Athénský režim reagoval na vystupňování občanské války zákazem Komunistické strany Řecka a všech organizací pod jejím vlivem, jakož i diskriminací a šikanováním jejich členů. Zároveň posílil bojeschopnost vládních ozbrojených sil, což mu umožnilo izolovat oblasti pod kontrolou Demokratické armády Řecka od ostatních částí země (součástí tohoto postupu bylo i nucené přesídlení více než sedmi set tisíc venkovců z pásma bojových operací do okolí větších měst), a především dal najevo jednoznačné odhodlání vést boj proti komunistické partyzánské armádě až do její úplné likvidace. V tomto úsilí mu nahrávalo několik faktorů: v prvé řadě všestranná finanční a materiální podpora poskytovaná Spojenými státy od roku 1947, dále roztržka mezi Sovětským svazem a Jugoslávií a její důsledky pro řecké komunisty, opuštění partyzánských forem boje ze strany DSE a její přerod v konvenční vojsko frontového typu, vnitřní spory v táboře povstalců vrcholící utajeným odstraněním „generála Markose“ ze všech funkcí i odmítavé reakce domácí veřejnosti na rozhodnutí vedení KS Řecka vyjít vstříc snahám o sebeurčení Slavomakedonců, přijaté koncem ledna 1949. Na sklonku léta 1949 athénský režim s konečnou platností dosáhl svého cíle. Pod hrozbou obklíčení a následné likvidace koncem srpna vyklidily zbytky Demokratické armády Řecka pohraniční pohoří Grammos, jež zůstávalo poslední částí řeckého území pod jejich kontrolou, a stáhly se do sousední Albánie. Spolu s nimi zemi opustily a odešly do exilu, ať už dobrovolně či z přinucení, tisíce jejich sympatizantů či příslušníků vlastních rodin, ale i válečných zajatců a civilních rukojmí.

Na periferii zájmu Moskvy

Občanská válka v Řecku z geopolitického hlediska představovala součást zápasu o získání či udržení kontroly nad prostorem Balkánu a východního Středomoří mezi Sovětským svazem na jedné straně a Spojenými státy s Velkou Británií na straně druhé, významnou frontou ideově-politického boje mezi mezinárodním komunismem a jeho odpůrci a jednu z prvních „horkých erupcí“ rodící se „studené války“. Působení vnějších faktorů rozhodujícím způsobem ovlivňovalo boj o moc v poválečném Řecku po celou dobu trvání občanské války. Pro jeho vývoj a výsledek měla zásadní význam nestejná míra angažovanosti velmocí v řeckém konfliktu, která měla svou příčinu v jejich odlišných strategických prioritách. Zatímco západní mocnosti – zprvu Velká Británie a posléze Spojené státy – spatřovaly v příslušnosti východního Středomoří do sféry vlastního vlivu strategickou nezbytnost a činily vše, aby podpořily athénskou vládu, Sovětský svaz nepokládal tuto oblast za bezprostřední sféru svých mocenských zájmů a své počínání v záležitostech Řecka (včetně vztahu k řeckým komunistům) vždy podřizoval a přizpůsoboval jiným, pro něj naléhavějším geopolitickým cílům, zvláště vytváření a upevňování své nadvlády nad jinými částmi Balkánu a nad střední Evropou.²⁴

24 O sovětské politice vůči Řecku v letech 1944–1949 viz zejména: BAEV, J.: *Mia matia ap'exo*, s. 13 n.; IATRIDES, John O.: Perceptions of Soviet Involvement in the Greek Civil War, 1945–1949. In: BAERENTZEN, L. – IATRIDES, J. O. – SMITH, O. H. (ed.): *Studies in the History*

Relativně nižší význam Řecka v sovětské mocenské strategii se odrážel již ve známé „procentové“ dohodě Moskvy s Londýnem z října 1944 o rozdělení vlivu v jihovýchodní Evropě, v níž Stalin souhlasil s Churchillovým návrhem na zajištění britské dominance v Řecku (vyjádřené procentuálním podílem „devadesát ku deseti“) výměnou za zabezpečení výsadního sovětského postavení v Rumunsku a Bulharsku (ve stejném procentuálním poměru), a poté i v umírněných reakcích Moskvy na vměšování Velké Británie do řeckých záležitostí, nevyjímaje dokonce nevybíravý způsob, jímž se Churchill rozhodl skoncovat s „neplánovaným komunistickým povstáním“ v Athénách na přelomu let 1944 a 1945.²⁵ Kreml britský vojenský zásah na podporu antikomunisticky orientované athénské vlády tehdy nijak neodsoudil, neposkytl řeckým komunistům žádnou podporu a k verbální kritice poměrů v Řecku a britského počínání přistoupil teprve s odstupem času, a to jen s úmyslem odradit touto cestou Brity a jejich spojence od stížností na vlastní násilnické metody v těch evropských zemích, které se již dostaly pod sovětskou nadvládu.

Narůstající napětí ve vztazích mezi Sovětským svazem a západními mocnostmi, mezi Řeckem a jeho balkánskými sousedy i uvnitř Řecka mezi komunisty a jejich odpůrci v roce 1946 přimělo Moskvu k jistým korekturám dosavadního nekonfrontačního přístupu. Sověti začali tehdy projevovat větší diplomatickou aktivitu v „řecké otázce“²⁶ a zesílili propagandistické útoky proti přítomnosti britských vojsk v Řecku a proti vnitřní i zahraniční politice athénskému režimu; bojovníky Demokratické armády Řecka přitom nezobrazovali jako nositele komunistické revoluce, ale jako vlastence bojující za nezávislost, svobodu a demokracii proti domácím „monarchofašistům“ a jejich „angloamerickým imperialistickým protektorům“. V pozadí tohoto

of the Greek Civil War, s. 225–248; KONTIS, Vasilis – SFETAS, Spyridon (ed.): *Emfylios polemos: Engrafa apo ta jugoslavika ke vulgarika archia* [Občanská válka: Dokumenty z jugoslávských a bulharských archivů]. Thessaloniki, Paratiritis 2000, s. 11 n.; SFIKAS, Thanasis: The Balkans and the Origins of the Cold War, 1945–1949. In: *Synthesis: Review of Modern Greek Studies*, roč. 1, č. 2 (1996), s. 2–13; TÝŽ: Toward a Regional Study of the Origins of the Cold War in Southeastern Europe: British and Soviet Policies in the Balkans, 1945–1949. In: *Journal of Modern Greek Studies*, roč. 17, č. 2 (1999), s. 209–227; SMIRNOVA, Nina D.: Grecija v politike SŠA i SSSR, 1945–1947 gg.: Novyje archivnyje dokumenty. In: *Novaja i novejšaja istorija*, č. 1 (1997), s. 21–34; STAVRAKIS, Peter J.: *Moscow and Greek Communism, 1944–1949*. Ithaca, Cornell University Press 1989; TÝŽ: Soviet Policy in Areas of Limited Control: The Case of Greece, 1944–1949. In: IATRIDES, J. O. – WRIGLEY, L. (ed.): *Greece at the Crossroads*, s. 227–257; ULUNJAN, Arutjun: *Kommunističeskaja partija Grecii: Aktualnyje voprosy ideologii, politiki i vnutrennej istorii. KPG v Nacionalnom Soprotivlenii, Graždanskoj i „Cholodnoj“ vojnach. 1941–1956 gg.* Moskva, Fond Grečeskich Issledovanij 1994, s. 101 n.

25 V telefonickém rozhovoru s Georgi Dimitrovem 10.1.1945 Stalin mimo jiné bulharskému vůdci sděloval: „Radil jsem Řekům, aby se nepouštěli do toho boje. Lidé z ELAS neměli opouštět Papandreovu vládu... Je zřejmé, že očekávali, že se Rudá armáda dostane až k Egejskému moři. My nemůžeme poslat naše jednotky do Řecka. Řekové udělali hloupost...“ Viz BAEV, J.: *Mia matia ap'exo*, s. 77.

26 Například v lednu 1946 Sovětský svaz protestoval v OSN proti přítomnosti britských jednotek v Řecku, v srpnu téhož roku zástupce Ukrajinské SSR obvinil athénskou vládu z vyvolávání incidentů na severních hranicích Řecka a z ohrožování míru na Balkáně a přítomnost „cizích okupačních sil“ označil za „hlavní faktor napjaté situace v tomto regionu“.

posunu stála již tehdy nejen snaha odpoutat pozornost Západu od vnitřních poměrů v sovětské mocenské sféře, ale i úmysl těžit z jeho vlastních problémů, konkrétně z oslabení pozic Velké Británie, která se nakonec s ohledem na vlastní problémy obrátila v únoru 1947 na USA s žádostí o převzetí ochranné role v Řecku.

Tyto změny se promítly i do postoje Moskvy k řeckým komunistům. Nejvyšší sovětský představitel, kteří jim ještě v prvních měsících roku 1946 doporučovali, aby upustili od zamýšleného bojkotu parlamentních voleb a aby si ponechali otevřenou možnost volby mezi politickým a vojenským řešením podle vývoje situace,²⁷ nekritizovali Zachariadisovo vedení, že nerespektovalo sovětská doporučení a posléze zahájilo partyzánskou válku v horách, ale naopak se toho snažili propagačně využít. Dalekosáhlá očekávání Zachariadise a jeho spolupracovníků, že Moskva nyní jejich povstání podpoří politicky, morálně, materiálně, finančně a případně i vojensky, však nevycházela z reality. Moskva se sice nemínila zřít možnosti využívat destabilizačních procesů v Řecku k oslabování Západu, v žádném případě však nebyla ochotna ztotožnit se s jejich iluzemi o vytvoření „sovětského“ či „lidovědemokratického“ Řecka a ohrozit tím své nejvlastnější zájmy, spočívající ve stabilizaci poválečných mocenských zisků v jihovýchodní a střední Evropě.

V důsledku toho se sovětský postoj k řecké občanské válce jevil jako proměnlivý, nejednoznačný a nezřídka i rozporuplný.²⁸ Vůči stále se opakujícím žádostem vedení Komunistické strany Řecka o poskytnutí materiálně-technické a finanční pomoci či o její neprodlené zvýšení zaujímal Kreml obezřetná, zdrženlivá a často vyhýbavá stanoviska. Sovětský představitel sice ujišťovali „řecké soudruhy“ o svém odhodlání pomoci, faktická podpora, kterou jim v letech 1946 až 1949 v nejpřísnější tajnosti sami poskytli, však zřetelně zaostávala za původními sliby a neměla soustavný charakter.²⁹ Namísto toho hlavní břemeno úkolů spojených se zabezpečováním „internacionální pomoci“ řeckým komunistům a jejich vojsku přenesli na balkánské komunistické sousedy Řecka. Klíčovou roli v tomto směru svěřili především největšímu z nich – Jugoslávii.

Titův režim měl pro „internacionální poslání“ nejlepší předpoklady, neboť se již v závěru druhé světové války velmi aktivně vměšoval do řeckých záležitostí a v „povarkizském období“ poskytl útočiště mnoha bojovníkům rozpuštěného vojska ELAS, odmítajícím demobilizaci a připravujícím se v exilu na okamžik, kdy se budou moci znovu vrátit se zbraní v ruce do vlasti. Obec Buljkes ve Vojvodině, z níž bylo krátce předtím odsunuto německé obyvatelstvo, se brzy stala „řeckou komunou“ v Jugoslávii a hlavním centrem přípravy „kádru“ pro formující se partyzánské vojsko DSE, do Bělehradu přesídlilo jádro vedení Komunistické strany Řecka, z jugoslávského hlav-

27 ULUNJAN, A.: *Kommunističeskaja partija Grecii*, s. 193.

28 Sovětská diplomacie například v létě 1946 překvapivě nereagovala na iniciativu řeckých komunistů, aby Řecko – za předpokladu stažení britských vojsk – bylo prohlášeno za neutrální zemi pod ochranou OSN.

29 BAEV, J.: *Mia matia ap'exo*, s. 104. Číselné údaje o sovětských dodávkách dopravených pro DSE přes Jugoslávii v období od 26.10.1946 do 31.12.1947 viz KONTIS, V. – SFETAS, S. (ed.): *Emfylios polemos*, s. 105 n.

ního města začala tajně vysílat povstalecká rozhlasová stanice Svobodné Řecko, z Jugoslávie a přes její území směřovala do Řecka většina dodávek zbraní, munice, materiálu i potravin.³⁰ Jugoslávie se stala nejdůležitějším týlovým zázemím Demokratické armády Řecka a Bělehrad převzal úlohu koordinačního centra zahraniční pomoci pro řecké komunisty. Z úst jugoslávských vůdců se dostávalo řeckému komunistickému vedení také nejčastějších ujištění, že svou všestrannou podporu „svobodnému Řecku“ v budoucnu dále vystupňují. Pomoc poskytovaná řeckému povstaleckému vojsku, kterou Titův režim označoval za projev solidarity s „hrdinným řeckým lidem, vzdorujícím angloamerické okupaci“ a bojujícím za svobodu a nezávislost své země, však ani zdaleka nebyla nezištným projevem „třídní solidarity“. Bělehrad počítal s tím, že mu pomůže uskutečnit dalekosáhlé plány na získání hegemonie na Balkáně a současně otevře i cestu k celkovému řešení makedonské otázky podle jeho představ, tedy začleněním území řecké Makedonie do jugoslávské federace.³¹

Konspirativní poskytování pomoci řeckým povstalcům ze strany Jugoslávie a v menší míře i Albánie a Bulharska³² nezůstalo ovšem utajeno athénskému režimu a přispívalo tak k dalšímu zhoršování oficiálních vztahů mezi Řeckem a těmito jeho sousedy, které byly navíc enormně zatíženy vzájemnými územními nároky a spory, nedůvěrou a etnickými i ideologickými předsudky. Přestože Sovětský svaz v roli patrona svých balkánských satelitů vystupoval velmi energicky na jejich obranu a zodpovědnost za nestabilitu poměrů v Řecku jednoznačně svaloval na athénský „monarchofašistický“ režim a na jeho „zahraniční protektory“, nepodařilo se mu zabránit, aby tato záležitost nevzbudila (pro něj krajně nežádoucí) mezinárodní pozornost. Vměšování balkánských sousedů do vnitřních záležitostí Řecka se stalo po stížnostech athénské vlády z podnětu Velké Británie a USA předmětem jednání OSN, kde se jím zabývaly nově vytvořené orgány – zprvu Komise pro prošetření

- 30 O úloze Jugoslávie v řecké občanské válce blíže viz BANAC, Ivo.: *The Tito–Stalin Split and the Greek Civil War*. In: IATRIDES, J. O. – WRIGLEY, L. (ed.): *Greece at the Crossroads*, s. 258–273; BARKER, Elisabeth: *Yugoslav Policy towards Greece 1947–1949*. In: BAERENTZEN, L. – IATRIDES, J. O. – SMITH, O. H. (ed.): *Studies in the History of the Greek Civil War*, s. 263–295; BARKER, Elisabeth: *The Yugoslavs and the Greek Civil War of 1946–1949*. In: *Tamtéž*, s. 297–308; KONTIS, V. – SFETAS, S. (ed.): *Emfylios polemos*, s. 11 n.; PAPPAS, Nicholas: *The Soviet–Yugoslav Conflict and the Greek Civil War*. In: VUCINICH, Wayne S. (ed.): *At the Brink of War and Peace: The Tito–Stalin Split in a Historic Perspective*. New York, Brooklyn College Press 1982, s. 219–237; PIRJEVEC, Jože: *The Tito–Stalin Split and the End of the Civil War in Greece*. In: BAERENTZEN, L. – IATRIDES, J. O. – SMITH, O. H. (ed.): *Studies in the History of the Greek Civil War*, s. 309–316; RISTOVIĆ, Milan: *Jugoslavija i građanski rat u Grčkoj (1945–1950)*. In: KAČAVENDA, Petar (ed.): *Balkan posle drugog svetskog rata: Zbornik radova sa naučnog skupa*. Beograd, Institut za savremenu istoriju 1996, s. 71–85; RISTOVIĆ, Milan: *Eksperiment Buljkes: „Grčka republika“ u Jugoslaviji 1945–1949*. In: *Godišnjak za društvenu istoriju*, roč. 4, č. 2–3 (1997), s. 179–201; ULUNJAN, A.: *Kommunističeskaja partija Grecii*, s. 101 n.
- 31 KOFOS, Evangelos: *The Impact of the Macedonian Question on Civil Conflict in Greece, 1943–1949*. In: IATRIDES, J. O. – WRIGLEY, L. (ed.): *Greece at the Crossroads*, s. 274–318.
- 32 O bulharské politice v „řecké otázce“ v letech 1944–1949 blíže viz BAEV, Jordan: *Bälgarija i graždanskata vojna v Gärcija (1944–1949 godina)*. In: *Voenno-istoričeski sbornik*, č. 2–3 (1992), s. 88–116.

řeckých pohraničních incidentů a posléze Zvláštní výbor pro Balkán Valného shromáždění OSN.³³

Představa Moskvy, že diskrétní vnější podpora řeckých komunistů a jejich armády může přispívat k nestabilitě poměrů v Řecku a tím i k oslabování soudržnosti západního společenství, aniž by přitom vyvolala důraznou protiakci, se především přičiněním Spojených států nenaplnila. Bílý dům na počátku roku 1947 interpretoval působení řecké komunistické gerily jako činnost inspirovanou Sovětským svazem, která představuje součást jeho expanzivních záměrů, a reagoval na ně již v březnu 1947 vyhlášením Trumanovy doktríny a zahájením programu vojenské, finanční a materiální pomoci athénskému režimu. Možnost intervence Američanů v Řecku, a tím i přímého ohrožení vlastních pozic na Balkáně, se stala nyní pro Kreml nepřijatelnou, přitom však nikoli hypotetickou alternativou příštího vývoje. Sovětská představitel se pokoušeli překonat hluboké zklamání, potlačit vlastní slabost a čelit americkému nebezpečí energickou, a zároveň obezřetnou politikou, která byla svěráznou kombinací diplomatických aktivit, dočasného zvýšení politické i materiální podpory Demokratické armády Řecka a snahy vystříhat se kroků, které by mohly vyvolat vojenský zásah Spojených států na Balkáně.³⁴

Závažným zdrojem znepokojení Moskvy nad vývojem poměrů na Balkáně se v této době ovšem nestávala pouze vzrůstající americká angažovanost v Řecku, ale i skutečnost, že její balkánští satelité se stále častěji uchýlovali ke krokům, které se Sověty předem nekonzultovali a které neodpovídaly jejich zájmům. Nejvýrazněji se tato tendence projevovala v politice Titovy Jugoslávie. Nejpravověrnější balkánský komunistický režim nastolil vlastní kontrolu nad Albánií a podnikal kroky k její integraci do svazku vlastní federace, navazoval nadstandardní vztahy s Dimitrovovým Bulharskem a dával řeckým komunistům jednoznačně najevo, že se ztotožňuje s jejich snahou o eskalaci boje proti athénskému režimu a že jim bude nadále poskytovat všestrannou podporu.

Sovětské vedení se snažilo nejrůznějšími způsoby – nejen cestou „dobře míněných rad“ a doporučení, diplomatických demarší i mezistranických jednání, ale v případě potřeby i uplatňováním lstí a cílených provokací – paralyzovat či tlumit „emancipační“

33 Komise pro prošetření řeckých pohraničních incidentů (*Commission of Investigation concerning Greek Frontier Incidents*), ustavená Radou bezpečnosti OSN v prosinci 1946, působila v roce 1947 za účasti představitelů všech zemí zastoupených tehdy v Radě bezpečnosti v postavení stálých i nestálých členů (tj. včetně SSSR a Polska). Zvláštní výbor pro Balkán, zformovaný v říjnu 1947, byl naproti tomu orgánem Valného shromáždění OSN (*UN General Assembly's Special Committee on the Balkans – UNSCOB*). Jako jeho členové měli znovu působit zástupci všech stálých a nestálých členských států Rady bezpečnosti. UNSCOB však vznikl navzdory vůli Moskvy (proti jeho ustavení hlasoval ve VS OSN spolu se zástupci zemí sovětského bloku pouze československý delegát), takže SSSR a Polsko nepřistoupily na účast ve zmíněném „Balkánském komitétu“ a spolu s ostatními komunistickými státy jeho činnost trvale bojkotovaly. Viz NACHMANI, Amikam: *International Intervention in the Greek Civil War: The United Nations Special Committee on the Balkans, 1947–1952*. New York, Praeger 1990.

34 Zřetelným projevem tohoto úsilí byl například nezdařený sovětský pokus prosadit v Radě bezpečnosti OSN přijetí rezoluce, která by vedla k nastolení kontroly OSN nad prováděním amerického programu pomoci Řecku.

sklony svých balkánských spojenců, především Tita. Řecká občanská válka nebyla v taktickém rejstříku Kremlu výjimkou. Sověští představitelé v roce 1947 například zaujali odmítavé stanovisko ke společné iniciativě Tita a Dimitrova na koordinaci pomoci obou zemí řeckým komunistům, na níž se oba státníci dohodli při schůzce na Bledu v červenci 1947, zamítli Titovu prosbu, aby se zástupci řeckých komunistů mohli zúčastnit zakládací konference Informačního byra komunistických a dělnických stran v září 1947 a prostřednictvím vedoucího sovětské delegace na tomto zasedání Andreje A. Ždanova zabránili jak přijetí rozhodnutí o poskytnutí účinnější pomoci řeckým komunistům, tak i včlenění ustanovení o „povinnosti pomáhat řeckým komunistům“ do textu deklarace schválené zmíněnou konferencí devíti komunistických stran.³⁵ Počátkem roku 1948 posléze ostře kritizovali záměr Bělehradu dislokovat na albánském území dvě divize jugoslávské armády, zdůvodňovaný potřebou obrany jižních hranic Albánie před „monarchofašistickou agresí“, a odsoudili Dimitrovův veřejně vyslovený námět na vytvoření balkánsko-podunajské federace či konfederace za možné spoluúčasti příštího „lidovědemokratického“ Řecka. Všechny zmíněné projevy svého nesouhlasu s iniciativami balkánských partnerů jim Moskva vysvětlovala obavami z odvetných opatření západních mocností, především Spojených států, k nimž by podle jejího názoru sáhly v případě realizace takovýchto „unáhlených kroků“, a potřebou stabilizovat postavení komunistického tábora a jeho jednotlivých zemí. Explicitně nevysloveným motivem sovětského nesouhlasu byla také vzrůstající nespokojenost s autonomním vystupováním balkánských komunistických vůdců, zejména Tita, a snaha znovu upevnit bezvýhradnou kontrolu nad jejich zeměmi.

Ani nová linie „totální“ ozbrojené konfrontace s athénským režimem, ke které se v zimě 1947–1948 uchýlilo vedení Komunistické strany Řecka, se v Moskvě nesesetkala s pochopením. Ve strategických úvahách Stalina a jeho spolupracovníků převážilo tehdy opět přesvědčení, že stupňování ozbrojených aktivit řeckých komunistů by přivodilo více škod než užitku, neboť by se nepochybně stalo impulzem pro zesílení americké přítomnosti na Balkáně (v krajním případě i pro vyslání amerických vojsk do Řecka) a vedlo by ve svých důsledcích k přímému ohrožení jihozápadního křídla sovětského bloku. S ohledem na tyto úvahy, jejichž věrohodnost potvrzovala i nezaštěná varování ze strany Washingtonu, nepřistoupil Kreml a po jeho vzoru ani žádný jiný stát východního bloku k diplomatickému uznání povstalecké vlády „svobodného Řecka“. Během moskevských jednání s jugoslávskými představiteli v únoru 1948 se Stalin s Molotovem vyslovili velmi skepticky o účelnosti další eskalace řecké občanské války, upozornili je údajně na to, že Bělehrad nemůže počítat se sovětskou pomocí, pokud jeho podpora DSE se stane příčinou angloamerického vojenského zásahu, a požádali vedení Komunistické strany Jugoslávie, aby vyřídilo „řeckým soudruhům“, že mají ukončit násilné akce proti athénskému režimu.³⁶

35 BIAGIO di, Anna: Sozdanie Kominforma. In: *Soveščanija Kominforma, 1947, 1948, 1949: Dokumenty i materialy*. Moskva, Rossijskaja političeskaja enciklopedija 1998, s. 24–26.

36 DJILAS, Milovan: *Conversations with Stalin*. New York, Penguin Books 1962, s. 140 n.; KONTIS, V. – SFETAS, S. (ed.): *Emfylios polemos*, s. 209.

Zachariadis nespatořoval ve zmíněném sdělení (o kterém navíc nebyl informován přímo, ale pouze „z druhé ruky“ od jugoslávských činitelů Edvarda Kardelje a Milovana Djilase) kategorický příkaz Kremlu, ale pouhé nezávazné doporučení, vycházející z nedostatečné sovětské informovanosti o „vynikajících perspektivách“ ozbrojeného zápasu řeckých soudruhů, k jejichž naplnění postačí vystupňování finanční a materiální podpory ze strany „spřátelených“ zemí. S tímto optimistickým očekáváním se nicméně ztotožnili jugoslávští komunisté, kteří slíbili přispět všemi prostředky k jeho rychlému uskutečnění.

Po několika měsících Moskva opět změnila stanovisko a dospěla sama k závěru o účelnosti další podpory komunistického povstání v Řecku. Důvodem však nebylo její náhlé zánícení pro Zachariadisovy vidiny blížícího se vítězství komunistické revoluce v Řecku, ale jugoslávsko-sovětská roztržka, jež s plnou silou propukla v červnu 1948 a rychle eskalovala do podoby otevřeného konfliktu. Sověti zamýšleli tímto způsobem postavit hráz stoupajícímu vlivu Titovy Jugoslávie na řecké komunisty a postupně je zapojit do uskutečňování svého plánu na izolaci Bělehradu. Podle jejich představ měli řečtí povstalci vedle boje proti athénskému režimu vést současně ještě zápas na druhé, ideologicko-politické frontě – proti jugoslávským „titovcům“.³⁷

Řecké komunistické vedení se tak ocitlo před tíživou volbou, zda má zachovat věrnost Stalinovi, zaujmout protititovský postoj a připravit se o dosavadní štědrú pomoc Jugoslávie, nebo zda se nezapojit do protijugoslávské fronty Informbyra, udržet si životně důležité vztahy s Bělehradem a uvrhnout tím na sebe hněv Moskvy a jejích satelitů. Zachariadis a jeho společníci se jednoznačně rozhodli pro první, „stalinskou“ alternativu, současně se však pokusili – se svolením „sovětských soudruhů“ – zmírnit nežádoucí důsledky této volby. Zprvu proto nezveřejnili své usnesení, v němž se solidarizovali s rezolucí Informbyra o Jugoslávii, a zdržovali se vlastních výpadů proti Bělehradu.³⁸ Jejich představa, že se jim takto podaří předejít negativní reakci Titova režimu, však brzy vzala za své.³⁹

Přestože jugoslávští představitelé zpočátku při svých setkáních s „řeckými soudruhy“ tvrdili, že rezoluce Informbyra o Jugoslávii nebude mít za následek zastavení jejich podpory „svobodnému Řecku“, vztahy mezi oběma komunistickými stranami se postupně zhoršovaly. Souběžně s tím klesala a nakonec v roce 1949 zcela ustala jugoslávská pomoc Demokratické armádě Řecka. Svou roli v tom sehrálo nejen postupné zapojování Zachariadisova vedení do protititovské kampaně a zájmové střety v otázce kontroly nad slavomakedonskou menšinou,⁴⁰ ale i poznání Titova

37 ULUNJAN, A.: *Kommunističeskaja partija Grecii*, s. 215 n.

38 PAPPAS, N.: *The Soviet–Yugoslav Conflict and the Greek Civil War*, s. 225 n.

39 KONTIS, V. – SFETAS, S. (ed.): *Emfylios polemos*, s. 128–148 (dokumenty č. 40–48).

40 Převzetí stanoviska Informbyra vůči Jugoslávii vedením KS Řecka vyvolalo hluboký rozkol ve vedení i mezi členstvem prokomunistické menšinové slavomakedonské Národněosvobozené fronty (*Narodno-osloboditelen front* – NOF), tvořící součást EAM. Zachariadis podnikl ostré kroky proti „titovcům“ v NOF, jejichž vůdcem byl dosavadní předseda této organizace Mihailo Keramitčiev, dosadil do čela NOF představitele „protijugoslávské frakce“ a podpořil jejich koncepci, že budoucnost řecké Makedonie je třeba hledat v rámci „sjednocené Makedonie“, mimo Jugoslávii, a nikoli v jejím začlenění do jugoslávské federace.

vedení, že bez plného distancování od řeckého komunistického povstání nemůže Jugoslávie získat americkou ekonomickou pomoc, kterou naléhavě potřebovala k zacerení ran způsobených ekonomickými sankcemi svých dřívějších komunistických spojenců.⁴¹ V červenci 1949 nakonec bělehradská vláda zcela uzavřela státní hranici s Řeckem.

V obavách ze ztráty jugoslávské pomoci a pod dojmem zhoršující se vojenské situace DSE vedení řeckých komunistů mezitím již od podzimu 1948 stupňovalo úsilí dosáhnout podstatného zvýšení podpory ze strany Sovětského svazu a jeho spojenců. V rozhovorech se sovětskými činiteli člen politbyra ÚV KS Řecka a vůdčí osobnost vlády „svobodného Řecka“ Ioannis Ioannidis⁴² vystoupil tehdy s návrhem, aby Informbyro navázalo s řeckými komunisty řádné vztahy a aby byla svolána zvláštní porada představitelů některých komunistických stran, která by se věnovala koordinaci pomoci „demokratickým silám Řecka v jejich boji proti fašismu“.⁴³

Přestože si sovětské představitelé na podzim 1948 již nečinili žádné iluze o možnostech dlouhodobého přetrvání ozbrojeného zápasu řeckých komunistů, využívali jeho stávající existence jako jednoho z nástrojů k působení diplomatických a politických nepřijemností Západu a zprostředkovaně i Titově Jugoslávii. Svou podporu řeckým komunistům však chtěli co nejpřísněji utajit, omezit, a především přesunout na bedra svých satelitů. Zatímco severní sousedé Řecka – Bulharsko, a především Albánie, jejíž území se nalézalo v bezprostředním dotyku se zbývajícími baštami Demokratické armády Řecka – měli nadále sloužit hlavně jako dopravní koridor ke „svobodnému Řecku“, hlavními organizátory a zásobovateli DSE se měly stát ostatní země sovětského bloku – Československo, Polsko, Maďarsko a Rumunsko.

V zájmu koordinace pomoci se pod sovětskou patronací uskutečnila 8. září 1948 ve Varšavě konzultativní porada zástupců těchto zemí s představiteli řeckého komunistického vedení Ioannisem Ioannidisem a Petrossem Russosem.⁴⁴ Československo reprezentovali na těchto jednáních vedoucí mezinárodního oddělení ÚV KSČ Bedřich Geminder a plukovník generálního štábu Stanislav Palla. Účastníci porady jménem svých států vzali na sebe závazek „uspokojovat potřeby Demokratické armády Řecka“ a rozdělili si mezi sebou v tomto směru úkoly. Rozhodli také o ustavení zvláštní mezinárodní komise pro technickou koordinaci dodávek zbraní a materiálu se sídlem ve Varšavě, která měla dbát na plnění závěrů ze společných porad a disponovat fondem zboží a finančních prostředků.⁴⁵ Na varšavskou konferenci ze září 1948

41 CLOSE, D.: *The Origins of the Greek Civil War*, s. 212 n.

42 Ioannis Ioannidis (1901–1967), po Zachariadisovi druhý nejmocnější muž v tehdejší vedení KS Řecka, zastával v té době i úřad „ministra vnitra a náměstka předsedy vlády Prozatímní demokratické vlády svobodného Řecka“. Po odstranění Markose Vafiadise ze všech jeho dosavadních funkcí v lednu 1949 stál Ioannidis prozatímně v čele povstalecké „vlády“. Po reorganizaci tohoto orgánu v dubnu 1949, kdy se novým „premiérem“ stal generální tajemník EAM Mitsos Partsalidis (1904–1980), se Ioannidis vrátil opět do funkce „náměstka ministerského předsedy“.

43 ULUNJAN, A.: *Kommunističeskaja partija Grecii*, s. 219 n.

44 Petros Russos, přední funkcionář KS Řecka, zastával v povstalecké vládě „svobodného Řecka“ po celou dobu jejího trvání funkci „ministra zahraničí“.

45 ULUNJAN, A.: *Kommunističeskaja partija Grecii*, s. 221 n.

navázaly posléze dvě další společné porady – v Praze ve dnech 20. a 21. ledna 1949 a v Budapešti 15. a 16. února 1949, jichž se v roli československých delegátů opět účastnili Geminder a plukovník Palla.

Přestože čtyři zmíněné státy sovětského bloku dospěly k dohodě o vzájemné koordinaci svých dodávek pro povstalecké vojsko, celková úroveň jejich pomoci hluboce zaostávala jak za představami řeckých komunistických vůdců, tak za množstvím a kvalitou dodávek, které „nepřítel“ – athénská vláda – získával od Spojených států. Předmětem stížností „řeckých soudruhů“ na adresu „spřátelených zemí“ byla především nedostatečná výše zbrojních dodávek, jejich omezený sortiment – zvláště pak skrovné množství těžké vojenské techniky, mezi níž úplně chyběly tanky a letadla –, opožděné zásilky slíbeného zboží, jeho časté závady a také odkládání vzniku valutového fondu pro potřeby DSE, dohodnutého na varšavské poradě. Řada zmíněných nedostatků nepochybně pramenila z „technických příčin“ – ze složitosti přepravy, která po „Titově zradě“ již nebyla zajišťována po železnici přes Jugoslávii, ale do Albánie vzdušnou či námořní cestou a odtud po horských silnicích a stezkách do hor severozápadního Řecka, z těžkostí jednotlivých zemí při zaopatřování materiálu, nedostávajících se mnohdy ani samotným „donátorům“, a ze snahy o naprosté utajení před cizinou i domácí veřejností. Z tohoto posledního důvodu byl do dodávek zařazován pouze starší materiál trofejního původu, který bylo třeba zdlouhavě shánět a pracně opravovat, nebo materiál, který musel být zbavován označení či bez označení vyráběn. O místu určení zásilek byl v každé zemi informován jen úzký okruh osob, většinou z řad vybraných stranických pracovníků a vojáků.

Hlavní důvody nedostatečné pomoci – vzhledem k potřebám a očekávání povstalců – však nebyly technické, ale politické. Kreml se totiž obával, že přílišné zvýšení podpory Demokratické armády Řecka by mohlo vyvolat koordinované protiakce Spojených států a jejich regionálních spojenců, které by podkopaly stabilitu jihozápadního křídla sovětského bloku. Takovýmto úvahám odpovídala i Stalinova reakce na poplašné zprávy albánského komunistického diktátora Envera Hodži (Hoxhy) o údajné přípravě americko-řecké intervence proti Albánii, podnětené aktivitami řeckých povstalců, a na jeho žádosti o zásah u vedení Komunistické strany Řecka. Sovětský vůdce tehdy dne 11. dubna 1949 osobně nařídil Zachariadisovi, aby ukončil občanskou válku,⁴⁶ a zároveň vydal pokyn satelitním komunistickým stranám, aby zastavily veškerou pomoc Demokratické armádě Řecka.⁴⁷ Přestože Kreml tyto příkazy vzápětí odvolal – mimo jiné totiž dospěl k závěru, že Hodžovy tajné informace jsou zveličené a přehnané – nepodnikl již s výjimkou diplomatických iniciativ⁴⁸

46 ESCHE, M.: *Die Kommunistische Partei Griechenlands*, s. 328; STAVRAKIS, Peter J.: *Soviet Policy in Areas of Limited Control: The Case of Greece, 1944–1949*. In: IATRIDES, J. O. – WRIGLEY, L. (ed.): *Greece at the Crossroads*, s. 254 n.

47 BAEV, J.: *Mia matia ap'exo*, s. 193 n.

48 V květnu 1949 sovětský představitel v OSN Andrej Gromyko v rozhovorech se svými kolegy Americanem Deanem Ruskem a Britem Hectorem McNeilem vystoupil s návrhem na mírové ukončení ozbrojeného konfliktu. Sovětský projekt, který předpokládal ukončení občanské války (a tím i záchranu řeckých komunistů) cestou neprodleného uzavření příměří, vyhlášení gene-

žádný krok, který by vybočoval z rámce dosavadní střídmé angažovanosti a který by mohl odvrátit definitivní porážku Demokratické armády Řecka. Sovětský svaz a jeho satelité poté sice neponechali svému osudu velký počet utečenců z Řecka, poskytli jim azyl a převzali je do své péče, zbavili je však současně možnosti svobodného rozhodnutí o zemi a místě jejich příštího pobytu.⁴⁹

„Československá bratrská pomoc řeckému lidu“

Československá materiální pomoc Demokratické armádě Řecka tvořila po celou dobu svého trvání integrální součást podpory, které se řeckým komunistům dostávalo od zemí sovětského bloku. Do jejího poskytování se tudíž promítal aktuální stav vztahů mezi Západem a Východem, proměny zahraniční politiky Sovětského svazu i zvláštnosti utváření poměrů v mocenské sféře Moskvy. Nezanedbatelnou roli pochopitelně sehrály v tomto směru i události v samotném Československu – především komunistický puč v únoru 1948, který završil přerod této země v sovětský satelit, počínající již v závěrečných letech druhé světové války.

S první žádostí o finanční a materiální podporu řeckých komunistů se na „československé soudruhy“ zřejmě obrátil již koncem března 1946 sám Nikos Zachariadis, který tehdy na znamení protestu proti parlamentním volbám, jež se Komunistická strana Řecka na jeho příkaz rozhodla bojkotovat, demonstrativně opustil Athény a odjel na zahraniční cestu, zahrnující účast na osmém sjezdu KSČ v Praze a návštěvu Bělehradu a Sofie. Při svém pobytu v Praze, obdobně jako v hlavních městech Jugoslávie a Bulharska, se soustředil na to, aby představitele „bratrských stran“ přesvědčil o správnosti své nové koncepce „dvojí strategie“ a aby pro zorganizování „masové lidové sebeobranu v horách“ získal jejich podporu.⁵⁰

Skutečné počátky materiální a finanční pomoci z Československa spadají do období bezprostředně po zahájení ozbrojených akcí Vafiadisovy Demokratické armády Řecka v podzimních měsících roku 1946. Vedení KSČ tehdy reagovalo pozitivně na dopis, který „druhý muž“ Komunistické strany Řecka Ioannis Ioannidis, pověřený organizováním zahraniční pomoci, odeslal 29. září z Bělehradu prostřednictvím Zachariadisovy tehdejší manželky, Česky Marie Novákové-Zachariadisové, generálnímu tajemníkovi Komunistické strany Československa Rudolfu Slánskému dne 29. září 1946, a dodalo řeckým komunistům první zásilku nejrůznějšího zboží; zahrnovala mimo jiné osobní automobil pro Zachariadise, slíbený již za jeho jarního pobytu v Praze.⁵¹ V souvislosti s rozmachem válečných operací DSE vzrůstala i snaha vedení

rál ní amnestie a uskutečnění svobodných voleb, představitelé Spojených států i Velké Británie zdvojnásobily odmítli. Viz KONTIS, Vasilis: *I Angloamerikaniki politiki ke to elliniko provlima, 1945–1949* [Angloamerická politika a řecký problém, 1945–1949]. Thessaloniki, Paratiritis 1986, s. 384–388.

49 Viz HRADEČNÝ, Pavel: *Řecká komunita v Československu: Její vznik a počáteční vývoj (1948–1954)*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 2000, s. 38 n.

50 BAEV, J.: *Mia matia ap'exo*, s. 105 n.

51 *Archio synchronis kinonikis istorias* [Archiv soudobých sociálních dějin], Athina (dále ASKI),

Komunistické strany Řecka o zvýšení finanční a materiální podpory ze „spřátelené ciziny“ včetně Československa. Jedenáctého ledna 1947 se v tomto smyslu obrátilo zvláštním dopisem (podepsaným opět Ioannidisem) na Klementa Gottwalda (občobné dopisy adresovalo téhož dne do Bělehradu Titovi, do Sofie Dimitrovovi a do Paříže Maurici Thorezovi, o den později pak do Moskvy Stalinovi).⁵² Svou žádost o „významnou finanční pomoc“ odůvodnilo mezinárodním významem ozbrojeného boje řeckého lidu proti „anglické okupační politice“ v Řecku a tamnímu „neofašistickému režimu, který je organizován a řízen Angličany“.⁵³ Ústředí KSČ ve své odpovědi z 30. ledna 1947 Ioannidise ujistilo, že přikládá velký význam boji řeckých komunistů a že jej bude podporovat finančně i materiálně. „Nyní zasíláme milion českých korun. Zboží, které je pro Vás připraveno, bude Vám dodáno.“⁵⁴

Všechny „předúnorové“ finanční a materiální zásilky z Československa měly výhradně charakter „internacionální stranické či lidové pomoci“, poskytované Komunistické straně Řecka nebo Demokratické armádě Řecka buď tajně z vlastních prostředků KSČ nebo méně skrytě jako výsledek sbírek, jež pořádaly různé organizace a spolky přímo či nepřímo spjaté s československými komunisty v rámci „akcí solidarity s řeckým lidem“.⁵⁵ K předávání této pomoci a k zajišťování spojení se „svobodným Řeckem“ se využívalo nejrozličnějších způsobů – především cest „kurýrů“, kteří buď nebyli přímo veřejně činní (jako již zmíněná Marie Nováková-Zachariadisová) či působili v různých „nestranických“ institucích a spolcích, zejména v Československo-řecké společnosti, jež byla ve skutečnosti prodlouženou rukou komunisty ovládaného ministerstva informací a jeho šéfa Václava Kopeckého.⁵⁶ Tito kurýři udržovali nejčastěji spojení se „svobodným Řeckem“ přes řeckou „komunistickou komunu“ v jugoslávské obci Buljkes ve Vojvodině.

Materiální a finanční podpora československých komunistů „řeckým soudruhům“ byla skloubena s propagandistickou kampaní ve prospěch „řeckého lidu a proti monarchofašistické reakci“. Ústředí KSČ ji využívalo i k vlastním cílům – k očerňování Velké Británie, USA a domácí „reakce“ a zapojovalo do ní své spřízněné organizace, především Revoluční odborové hnutí, Svaz československé mládeže a zmíněnou

Kommunistiko komma tis Elladas [Komunistická strana Řecka] (dále KKE), fond 386, 20/36/1, dopis Denisova (pseudonym Ioannidise) Slánskému z 29.9.1946.

52 *Tamtéž*, 20/36/3, dopis Denisova Gottwaldovi z 11.1.1947; viz též KONTIS, V. – SFETAS, S. (ed.): *Emfylios polemos*, s. 184, dokument č. 79, telegram Ioannidise Zachariadisovi.

53 BAEV, J.: *Mia matia ap'exo*, s. 120.

54 ASKI, KKE, fond 386, 20/36/4, telegram ústředí KSČ Denisovi z 30.1.1947.

55 Představitelé KSČ se snažili zásilky pro DSE všemožně utajit. Například Josef Smrkovský, v té době poslanec Ústavodárného národního shromáždění, na setkání uspořádaném 16.12.1947 v Praze Československo-řeckou společností prohlásil, že „lituje, že dnes opět kromě soucitu s řeckým národem a poskytování azylu těm příslušníkům řeckého národa, kteří pro své přesvědčení dlí ve vyhnanství, nemůžeme zatím pro Řecko učinit více“. Pro svobodu řeckého národa. In: *Obrana lidu*, (18.12.1947).

56 Viz například kopie dopisu, který zaslal Dimitrios Papas (1907–1963), pozdější docent Filozofické fakulty UK v Praze, předsedovi Československo-řecké společnosti Jaromíru Langovi dne 26.2.1948. Autor studie vlastní xerokopii tohoto dokumentu, který se nachází v pozůstalosti docenta Papase.

Československo-řeckou společnost.⁵⁷ Své služby poskytovala ovšem řeckým komunistům již v tomto „předúnorovém“ období i československá diplomacie, která pod vlivem narůstajícího tlaku ze strany KSČ, Sovětského svazu i obou jihoslovanských států zaujímal ostře odmítavá stanoviska k athénskému režimu a k jeho pražské reprezentaci – řeckému vyslanectví v Československu, umrtvovala rozvoj oficiálních československo-řeckých styků a při všech jednáních i hlasováních v OSN týkajících se Řecka vystupovala koordinovaně a v plné shodě se zeměmi takzvaného slovanského bloku.⁵⁸

S tím jak občanská válka v Řecku eskalovala, vzrůstaly potřeby povstaleckého vojska – a také netrpělivost „řeckých soudruhů“, že jim KSČ a další „bratrské strany“ nevycházejí dostatečně vstříc. Ani jugoslávští komunisté nebrali příliš v úvahu, že Gottwald neměl ještě ve svých rukou absolutní moc v Československu, a při nejrůznějších příležitostech kritizovali zvláště KSČ a Bulharskou komunistickou stranu, že „vůbec nepomáhají nebo jen částečně pomáhají demokratickému Řecku“.⁵⁹

Po převratu z února 1948 se už českoslovenští komunisté nemuseli omezovat jen na „stranickou“ a „spontánní lidovou“ pomoc řeckému povstání a v plné míře pro tento účel začali využívat státní aparát. Praha sice – obdobně jako ostatní země sovětského bloku – nepřistoupila k diplomatickému uznání „Prozatímní demokratické vlády Řecka“, udržovala s ní však přísně utajované kontakty, zprostředkovávala na půdě OSN její iniciativy na ukončení války cestou mírového kompromisu,⁶⁰ který by ji uchránil před blížící se porážkou, a snažila se více vyhovět jejím finančním a materiálním požadavkům včetně dodávek zbraní a munice.

Samostatnou kapitolou je pomoc komunistického Československa při imigraci části dětí, které „horská“ vláda od počátku roku 1948 hromadně evakuovala z oblastí severního Řecka, které měla pod svou kontrolou, do „spřátelených“ zemí střední a jihovýchodní Evropy. Na základě ujednání mezi oběma komunistickými stranami Československo od dubna 1948 do léta 1949 přijalo v rámci této akce, označované

57 Viz např. články: Ať žije svobodné Řecko: V Řecku jde o demokracii a mír celého světa. In: *Rudé právo*, (29.3.1947); Zabraňte vraždění bojovníků svobody řeckými fašisty a okupanty. In: *Tamtéž*, (13.7.1947); Pražský lid manifestuje solidaritu s řeckou demokracií. In: *Tamtéž*, (17.12.1947).

58 Jako příklad mohou sloužit projevy ministra zahraničí Jana Masaryka na mírové konferenci v Paříži 15.8.1946 a na 2. zasedání Valného shromáždění OSN 20.9.1947. Viz *Archiv Ministerstva zahraničních věcí ČR*, Praha (AMZV ČR), fond Kabinet ministra, 1945–1954, karton 77, složka Projevy J. Masaryka; karton 78, sl. SN (Spojené národy), A/409 ze 14.10.1947 a další dokumenty z této složky bez jednacích čísel. Velmi příznačný byl také postoj oficiálních československých míst k obchodní dohodě s Řeckem, uzavřené 30.7.1947. Ministerstvo zahraničního obchodu a další úřady obdržely v souvislosti s dohodou instrukci, že „rozsah a objem obchodu ČSR s Řeckem bude minimální. ČSR v rámci této dohody nakoupí jen nejnnutnější a toto nejnnutnější zaplatí odvozem z ČSR rovněž jen nejnnutnějším. Tím bude zabráněno rozšíření československo-řeckého obchodu.“ Viz AMZV ČR, fond Teritoriální odbor (TO), 1946–1959 Řecko, karton 4, čj. 219.738/47/IV/2, záznam z jednání mezi vedoucím úřadu předsednictva vlády ing. Reimanem a dr. Bystrickým z MZV ze dne 17.10.1947.

59 KONTIS, V. – SFETAS, S. (ed.): *Emfylios polemos*, s. 208, dokument č. 96, dopis Zachariadise ÚV VKS(b) z 15.6.1948.

60 ASKI, KKE, fond 386, 20/36/17, projev delegáta KS Řecka Russose na 9. sjezdu KSČ.

za „záchranu dětí před hrůzami války a monarchofašistickým terorem“, téměř tři tisíce devět set dětí.⁶¹ Na přelomu let 1949 a 1950 k nim přibýlo dalších více než tisíce tři sta dětí, které byly do Československa převezeny po skončení občanské války spolu s dospělými řeckými emigranty, především z Albánie a z řecké „komunistické enklávy“ v jugoslávském Buljkesu. V „lidovědemokratickém“ Československu, obdobně jako v jiných zemích sovětského bloku, byly tyto děti vychovávány v duchu komunistické ideologie a v polovojenském stylu, tak aby mohly časem doplnit řidnoucí řady bojovníků proti athénskému režimu a v dlouhodobější perspektivě vytvořit základ mocenské elity příštího „komunistického Řecka“.⁶²

Dříve než Československo stačilo dodat do Řecka první zbraně, narušil tyto transakce rozkol mezi Stalinem a Titem, respektive snaha Gottwaldova režimu minimalizovat jakékoli styky s Jugoslávií. Praha jako první ze satelitů Moskvy přestala dopravovat zásilky pro povstaleckou armádu dosavadní „osvědčenou“ cestou přes Jugoslávii. Vůdce řeckých komunistů Zachariadis ve svém dopise adresovaném Ústřednímu výboru VKS(b) do Moskvy již 15. června 1948 poukazyval na to, že „českoslovenští soudruzi vzhledem k nedůvěře k Jugoslávčům nám nechtějí dodávat materiál přes Jugoslávii. Maďarští a rumunští soudruzi nám materiál přes Jugoslávii nadále zasílají.“⁶³

Navzdory tomu Československo mělo podle představ Zachariadise a jeho spolupracovníků převzít prvořadou roli koordinačního centra, kterou do té doby vykonávala Jugoslávie. Svědectvím tohoto úmyslu byl dotaz Markose Vafiadise, v té době stále ještě oficiálně nejvyššího představitele Demokratické armády Řecka a „horské vlády“, adresovaný 20. července 1948 generálnímu tajemníkovi ÚV KSČ Rudolfu Slánskému, zda je možno prostřednictvím Prahy udržovat kontakty s Budapeští, Bukureští a Varšavou, jakož i telegram z 25. července 1948, který „generál Markos“ zaslal vedoucímu mezinárodního oddělení ÚV KSČ Bedřichu Geminderovi.⁶⁴ Vedení Komunistické strany Řecka a DSE v tomto dokumentu předložilo „československým soudruhům“ nejen konkrétní požadavky na zvýšení jejich zbrojních i jiných dodávek, provázené povzbudivým ujištěním, že jednotky DSE jsou schopny za předpokladu dostatečné materiální podpory zasadit „monarchofašistům“ zdrcující porážku, ale i žádost, aby se Československo stalo koordinačním centrem pomoci, „svobodnému Řecku“ poskytované i Maďarskem, Rumunskem a Polskem, a aby dodávky ze všech čtyř států byly zasílány přes Albánii letecky nebo po moři.⁶⁵ Několik dnů poté, 29. července 1948, se řecké komunistické vedení na základě usnesení přijatého na tehdejších čtvrtém plénu ÚV KS Řecka obrátilo na ústřední výbory všech komunistických stran „lidově-

61 Státní ústřední archiv, Praha (SÚA), Archiv ÚV KSČ, fond 100/24 (Klement Gottwald), sv. 99, arch. jedn. 1142, listy 67–71. Vybrané dokumenty, vzpomínky a komentáře k této problematice obsahuje práce Petrose Tsironise: *Akce „Řecké děti 1948“*. Rokycany, Státní okresní archiv 2001.

62 SÚA, fond 100/3 (Mezinárodní oddělení ÚV KSČ, 1945–1962), sv. 141, arch. jedn. 550, list 71 n.

63 KONTIS, V. – SFETAS, S. (ed.): *Emfylios polemos*, s. 178, dokument č. 96, dopis Zachariadise ÚV VKS(b) z 15.6.1948.

64 ASKI, KKE, fond 386, 20/36/10, telegram Markose Geminderovi z 25.7.1948.

65 Tamtéž; viz též BAEV, J.: *Mia matia ap'exo*, s. 178.

demokratických“ zemí včetně Československa s novou žádostí o poskytnutí pomoci „ve vojenském a zdravotnickém materiálu, v potravinách, oděvu a obuvi“ a vyjádřilo přesvědčení, že „bratrské strany si jsou vědomy významu této pomoci, zvláště v této rozhodující chvíli války, a učiní vše, co budou moci, aby překonaly obtíže, které jak známo se v poslední době zvětšily“. ⁶⁶ Bedřich Geminder jménem vedení KSČ nezaujal odmítavé stanovisko k novým žádostem řeckých komunistů a oznámil jim, že odeslání požadovaného materiálu se chystá. „Generála Markose“ dále informoval, že o návrzích na koordinaci pomoci „svobodnému Řecku“ uvědomil Varšavu a Budapešť. V této souvislosti „řeckým soudruhům“ naznačil, že „spojení s KS Maďarska a Polska může- me zajišťovat přes Moskvu či prostřednictvím Terstu“. ⁶⁷

Míra a forma angažovanosti komunistických stran a zemí sovětského bloku ve prospěch ozbrojeného povstání v Řecku ovšem v konečné instanci bezesbýtku závisela na rozhodnutí Kremlu a na jeho pokynech. Tuto skutečnost lapidárně prozrazuje například text telegramu, který Georgi Dimitrov odeslal 22. srpna 1948 Stalinovi do Moskvy: „Řeční soudruzi se na nás každý den obracejí se stále většími požadavky. Oznámili jsme jim, že je nemůžeme uspokojit bez odpovídajícího svolení. Prosím Vás o to, abyste mi v této záležitosti zaslali instrukce.“ ⁶⁸ Moskva se oficiálně těchto aktivit neúčastnila, dala k nim však svůj předběžný souhlas a jejich provádění skrytě, ale zevrubně kontrolovala a ovlivňovala.

V souladu s instrukcemi Kremlu vedení KSČ rozhodlo, že „Akce Ř“ – jak byla tato operace označena – bude co nejpřísněji utajena nejen před veřejností, ale i před státními institucemi, a že se na jejím provádění bude podílet vedle pracovníků ústředního sekretariátu KSČ pouze nevelký okruh zvláště vybraných vojáků, zaměstnanců ministerstev vnitra a zahraničního obchodu (z nichž většina nebude o pravém poslání svého působení informována) a že bude probíhat pod přímým „stranickým“ dohledem. Řízení akce měl na československé straně ve svých rukou již zmíněný vedoucí mezinárodního oddělení ÚV KSČ Bedřich Geminder, který o jejích výsledcích pravidelně referoval Klementu Gottwaldovi a Rudolfu Slánskému. Finančními aspekty operace se zabývali náměstek ministra financí Bedřich Spáčil a náměstek ministerstva obrany pro věci materiální, divizní generál Vladimír Drnec. Vlastní opatrování zbraní, střeliva a dalšího zbrojního materiálu a odesílání všech dodávek do Řecka zajišťoval Stanislav Palla, plukovník Hlavního štábu Československé armády, který již ve své dřívější funkci zmocněnce ministerstva národní obrany pro tajnou obchodní akci dodávek zbraní pro Izrael nabyt značných zkušeností z provádění zvláštních operací tohoto typu. Dodávky pro Demokratickou armádu Řecka byly ostatně zpočátku maskovány jako pokračování pomoci Izraeli. ⁶⁹

66 SÚA, A ÚV KSČ, fond 100/24, sv. 99, arch. jedn. 1142, list 111–113, dopis ÚV KS Řecka z 29.7.1948.

67 ASKI, KKE, fond 386, 20/36/13, telegram Gemindera Markosovi z 26.8.1948.

68 BAEV, J.: *Mia matia ap'exo*, s. 177.

69 Ústřední vojenský archiv, Praha (ÚVA), fond Ministerstvo národní obrany (MNO), 1952, karton 10, 94/1, čj. 001765, dopis majora Václava Břečky ministru národní obrany Alexeji Čepičkovi z 3.4.1952.

Zajišťování ostatních druhů zboží (například potravin, výstroje či náradí) bylo svěřeno Jiřímu Gregorovi, vedoucímu pracovníku obchodní společnosti EUPEX, firmy, která se od svého založení v roce 1946 až do likvidace v roce 1950 zabývala mezinárodními obchodními operacemi (v mnoha případech nelegálními) a své zisky odváděla ústředí KSČ, jež těchto prostředků používalo k různým účelům, mimo jiné i k financování podpory „bratrských komunistických stran“. ⁷⁰ Ze zvláštního úvěru ve výši sto padesáti milionů Kčs tehdejší měny, který společnosti EUPEX poskytla Živnostenská banka se státní zárukou v září 1948, byly také zpočátku hrazeny materiální dodávky pro Demokratickou armádu Řecka. Teprve později ústředí KSČ rozhodlo, že pro tento účel bude vyčleněna miliarda korun z rozpočtu ministerstva národní obrany, jež bude uložena na zvláštním kontu MNO 101, č. 44600 u Státní banky československé. Z československého státního rozpočtu začaly být dodávky pro DSE tímto způsobem financovány teprve od dubna 1949.

Utajování „Akce Ř“ mělo negativní vliv na rozsah a rychlost československých dodávek řeckým povstalcům. Jak už o tom byla řeč, obavy z prozrazení dodavatele nutily československý režim, aby namísto moderní bojové techniky a munice československé výroby poskytoval „řeckým soudruhům“ starší výzbroj trofejního původu, případně bez označení výrobce a dalších identifikačních údajů. K tomu přibývaly i problémy s opatřováním materiálu, který československá strana v řadě případů navíc nakupovala předraženě, a nedostatečná koordinace pomoci s dalšími státy sovětského bloku. Navzdory společným poradám a dohodnutým plánům docházelo v tomto směru k omylům a nedorozuměním. ⁷¹

Nemenší komplikace působila přeprava pomoci po propuknutí roztržky s Jugoslávií. Zásilky pro Demokratickou armádu Řecka byly od té doby expedovány nejdříve letecky přes Sofii do Tirany a odtud složité dopravovány po silnicích a horských stezkách do severozápadního Řecka, posléze od konce roku 1948 většina zásilek směřovala do Albánie přes Polsko. ⁷² Československý materiál určený pro přesun touto cestou byl soustřeďován ve vojenských skladech v Mikulovicích ve Slezsku, poblíž polských hranic. Po provedené kontrole, odstranění znaků výroby, zabalení a naložení

70 Činností obchodní společnosti EUPEX i financováním „Akce Ř“ v letech 1948 a 1949 se detailně zabýval Karel Kaplan ve své podnětné knize *Majetkové zdroje KSČ v letech 1945–1952*. Praha, Ústav pro soudobé dějiny AV ČR 1993. O Kaplanovu práci se autor této studie opíral při výkladu obou zmíněných otázek.

71 Major Václav Břečka ve svém dopise ministru Alexeji Čepičkovi poukazyval na to, že „vzhledem k nevyjasněným požadavkům docházelo k omylům, jako například v dodávce zdravotnického materiálu. Požadavek na dodávku léčiv a lékařského náradí byl dán společně Maďarsku a nám, aniž by bylo vyjasněno, co kdo dodá. Bylo tedy oběma dodáno pouze to, co se dalo snáze opatřit. Tím se stalo, že některých potřeb byl nadbytek a některých opět katastrofální nedostatek. Jiným příkladem může být dodávka agenturních radiopřístrojů zn. Gerlach. Když zásilka došla do Albánie, bylo zjištěno, že přístroje se nemohou použít, poněvadž jsou na síť střídavého proudu a určeny byly do horského terénu bez jakýchkoli zdrojů elektrického proudu. Jiné nedorozumění vzniklo při dodávce pneumatických kladiv. Bylo dodáno 10 ks pneumatických kladiv, ale bez kompresorů. Tím se stala tato dodávka úplně zbytečnou.“ Viz ÚVA, MNO, 1952, karton 10, 94/1, čj. 001765.

72 *Tamtéž*.

do železničních vagonů se odtud odesílal do polského hlavního města na adresu tamního generálního štábu armády. Z Varšavy posléze směřoval v polských železničních vagonech do skladů v baltském přístavu Gdaňsk, kde se vedle československých a polských zásilek shromažďoval i materiál dopravovaný po železnici přes československé území z Rumunska a Maďarska. Po přeložení do polských lodí pokračoval pak československý náklad ve své cestě po moři do jihoalbánských přístavů. Teprve odtamtud mohl nakonec doputovat do míst svého konečného určení – na frontu do hor severozápadního Řecka.⁷³

Československá materiální pomoc řeckým komunistickým povstalcům (obdobně jako pomoc všech ostatních zemí sovětského bloku) celkově svým rozsahem a hodnotou nejenže nespĺnila jejich očekávání, ale zůstala hluboko pod úrovní československých kapacit. Podle sdělení majora Václava Břečky, jednoho z důstojníků nejvíce zapojených do „Akce Ř“, před ukončením občanské války „na řeckou frontu bylo fakticky dopraveno pouze asi 20 % plánované výzbroje“ a „samopaly, tanky a letadla se na místo svého určení vůbec nedostaly“.⁷⁴ Výše zmíněné komplikace měly přitom jen podružný podíl na tak nevalné bilanci. Klíčový byl postoj Kremlu, který na jaře 1949 dospěl k názoru, že pokračování řecké občanské války je bezperspektivní, a navíc ohrožuje jeho vlastní zájmy. Po dočasném přerušení pomoci ze Stalinova příkazu v dubnu 1949 kremelský vládce v létě 1949, ještě před skončením posledních těžkých bojů v severozápadním Řecku, rozhodl téměř úplně zastavit zásilky zbraní, munice i dalšího zboží do Řecka.⁷⁵

Po definitivní porážce řeckého komunistického povstání se na podzim a v zimě 1949–1950 do Československa také navrátila část zásilek pro někdejší „svobodné Řecko“, která se ještě nacházela na polském území. Většina zbrojního arzenálu byla převezena nazpět do Mikulovic, pouze devět z deseti německých trofejních letadel typu Storch bylo umístěno na vojenské letiště ve středočeských Milovicích.⁷⁶ Menší množství zbraní, střeliva, výbušnin a dalšího materiálu uskladněného v Mikulovicích našlo posléze své využití v nové etapě pomoci řeckým komunistům, kdy se Československo stalo jednou z cílových zemí politické emigrace z Řecka. Na žádost exilového ústředí řeckých komunistů, které mělo své sídlo v Bukurešti, byl roku 1950 právě v prostorách vojenských skladů v Mikulovicích zorganizován speciální kurz pro přípravu agentů určených pro zpravodajskou a teroristickou činnost v „okupovaném“ Řecku.⁷⁷ Uskladněného „mikulovického zboží“ bylo využito v tomto případě jako

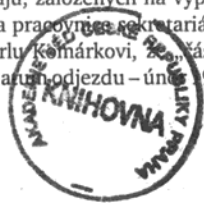
73 Tamtéž.

74 Tamtéž.

75 BAEV, J.: *Mia matia ap'exo*, s. 195.

76 Zbývající, desáté letadlo zůstalo v Polsku. Vracených devět letounů odkoupilo ministerstvo národní bezpečnosti pro svůj letecký útvar. Po jeho rozpuštění letadla převzalo ministerstvo národní obrany. Viz ÚVA, MNO, 1952, kart. 10, 94/1, čj. 001765.

77 Informace o „špionážní škole“ nezůstaly utajeny bezpečnostním službám Řecka a objevily se i ve zprávě UNSCOB. Na dotaz po pravdivosti údajů, založených na výpovědi agenta T-203, který se v lednu 1951 vzdal řeckým úřadům, sdělila pracovníkům sekretariátu ÚV KSČ Heda Synková tajemníkovi ministra národní bezpečnosti Karlu Kolmárkovi, že část výpovědi, která se týká Československa, plně odpovídá pravdě, až na datum odjezdu – února 1950 – jež nesouhlasí. K one

„učebních pomůcek pro výuku“ či jako spotřebního materiálu. Omezené množství zbraní, střeliva a výbušnin z těchto zásob bylo na přání generálního tajemníka Komunistické strany Řecka Nikose Zachariadise dopraveno letecky do Bukurešti „pro stranické potřeby“. V druhé polovině roku 1950 vedoucí mezinárodního oddělení ÚV KSČ Bedřich Geminder, který z titulu této funkce řídil „Akci Ř“ i v její závěrečné etapě – po příchodu emigrantů z Řecka do Československa –, rozhodl o likvidaci „řecké části“ skladů v Mikulovicích. Většinu tamního materiálu pak odkoupila ministerstva obrany a národní bezpečnosti, neprodejný zbytek převzalo zdarma ministerstvo obrany.⁷⁸

Skutečnost, že československá materiální pomoc řeckým povstalcům nedosáhla předpokládané výše, se projevila také v tom, že ani úhrnná částka jedné miliardy korun (tehdejší měny), která byla pro tento účel vyčleněna z rozpočtu ministerstva obrany na rok 1949, nebyla zcela vyčerpána. Podle vyúčtování provedeného k 31. červenci 1950 bylo ze zmíněného „řeckého konta“ ministerstva vyplaceno na samotné zásobování DSE 842 milionů 751 tisíc 172 korun a 13 haléřů a na dopravu šest milionů 205 tisíc 893 korun 55 haléřů. I po započtení některých pozdějších „řeckých“ výdajů, uskutečněných již po ukončení materiální pomoci DSE (například úhrady nákladů zmíněné „špionážní školy“ v Mikulovicích), činil zůstatek konta ministerstva národní obrany 101, č. 44600 u Státní banky československé stále ještě 148 milionů 251 tisíc 729 korun a dva haléře.⁷⁹ Na přelomu let 1950 a 1951 tento obnos dokonce dále vzrostl o částky získané prodejem skladovaného materiálu až na hodnotu 247,5 milionu Kčs.⁸⁰

K dalšímu využití peněz „ušetřených“ z „Akce Ř“ přistupovala zainteresovaná místa různým způsobem. Zatímco mezi funkcionáři ÚV KSČ převažoval názor, že zbylá částka by měla být převedena ze zvláštního konta ministerstva obrany do rukou „strany“, zastávali představitelé Komunistické strany Řecka po svém odchodu do exilu stanovisko, že dispoziční právo na tento obnos by měli mít oni sami, neboť celá původní částka jedné miliardy korun byla „věnována československým lidem na boj řeckého lidu“. Bedřich Geminder označil jejich představu za „naivní“ a sdělil „řeckým soudruhům“, že „dostanou samozřejmě vše, co budou potřebovat, pokud však není přímé potřeby, že jsou to státní peníze“.⁸¹ Zástupci ministerstva obrany naproti tomu upozorňovali na to, že zbylé peníze by měly zůstat československé vojenské správě, neboť byly původně uvolněny z jejího rozpočtu. Přestože zmíněná částka 247,5 milionu Kčs se zprvu ocitla ve stranických rukou, v lednu 1953 se nakonec objevila znovu na kontě ministerstva národní obrany.⁸² Zároveň s těmito finančními přesuny postu-

části, jež se týká ostatních lidovědemokratických zemí, se vyjádřil člen ÚV KS Řecka, že také souhlasí.“ Viz SÚA, A ÚV KSČ, fond 100/3, sv. 146, arch. jedn. 572, l. 95–97.

78 ÚVA, MNO, 1952, karton 10, 94/1, čj. 001765.

79 SÚA, A ÚV KSČ, fond 100/3, sv. 146, arch. jedn. 572, l. 95–97. Celý dokument je přetištěn v příloze č. 2 této studie.

80 KAPLAN, K.: *Majetkové zdroje KSČ v letech 1945–1952*, s. 47.

81 *Tamtéž*, s. 33.

82 *Tamtéž*, s. 48.

povala pomalým tempem i účetní likvidace „Akce Ř“, která byla s konečnou platností uzavřena teprve v září 1953.⁸³

Materiální pomoc, které se řeckým komunistům a jejich povstaleckému vojsku dostalo v letech 1946 až 1949 z Československa, zprvu od orgánů KSČ a po únoru 1948 i od československého státu, zůstala tajemstvím, které československý komunistický režim nepřestal přísně střežit ani po ukončení všech aktivit s ní spojených. Mimořádný stupeň jejího následného utajování nevyplýval jen z mezinárodněpolitických podmínek – z existence „studené války“ mezi Východem a Západem a ze zájmu Moskvy zahladit všechny stopy, které by mohly potvrdit podezření, že ozbrojené komunistické povstání proti roajalistickému režimu v Athénách bylo podněcováno či podporováno zeměmi sovětského bloku –, ale měl i své nezanedbatelné vnitropolitické důvody. Mnozí straniční funkcionáři, kteří se podíleli na organizování pomoci „bojujícímu Řecku“ či na ni dozírali, včetně jejího hlavního koordinátora Bedřicha Gemindera, se ocitli mezi oběťmi čistek v řadách komunistické elity a skončili na popravišti či v žalářích. Přestože násilné odstranění těchto osob nepramenilo z jejich spoluúčasti na řecké akci, činilo z ní záležitost vyvolávající nejistotu a obavy.

Zmíněné skutečnosti přispěly k tomu, že většina dokumentů týkajících se československé materiální pomoci řeckému komunistickému povstání byla záměrně zničena.⁸⁴ Tato okolnost představuje nepochybně vážnou překážku, která bude i nadále znesnadňovat zkoumání a objasňování této závažné a zajímavé historické problematiky.

Studie vznikla v rámci řešení grantového projektu č. 409/03/0138 „Řecká občanská válka z let 1946–1949 a Československo“, financovaného Grantovou agenturou ČR.

83 *Tamtéž.*

84 *Tamtéž*, s. 48 n.

Dokument č. 1

1951, 18. září [Praha]. Souhrnná informace o československé materiální pomoci řeckým komunistům, zasláná politickým sekretariátem ÚV KSČ politbyru ÚV VKS(b) do Moskvy.

Vážení soudruzi,

Politbyro ÚV Komunistické strany Československa Vám zaslá informaci o naší pomoci Komunistické straně Řecka v dodávce vojenského materiálu. Při bilanci dodávek vojenského materiálu z konce roku 1948¹ bylo zjištěno, že dodávky činí 750 mil[ionů] korun (tj. 15 mil. dolarů).

V kampani zásobování bylo dodáno:²

- 1) Zbraně pro pěší vojska: 600 kusů revolverů, 2500 lehkých kulometů, 670 těžkých kulometů, 275 signálových revolverů, 3300 pušek, 100 plamenometů, 20 hledačů min.
- 2) Zbraně pro dělostřelectvo: 118 minometů různých kalibrů, 50 kulometů PL, 28 děl různých kalibrů.
- 3) Munice pro zbraně pěchoty: 35 040 signálních patron, 48,5 mil. patron pro ruční zbraně, 74 500 ručních granátů a 10 000 granátů protipancéřových.
- 4) Munice pro dělostřelectvo: 123 000 min různých kalibrů, 120 000 protiletectkých střel, 123 000 střel pro děla různých kalibrů.
- 5) Výbušniny a ženijní materiály: 13 300 bleskovic,³ 10 000 trhacích trub, 500 000 detonátorů, 1400 kg dynamitu, 56 beden ženijního materiálu.
- 6) Sanitářské potřeby: 1 rentgenovací aparát, 2 velká nemocniční zařízení, 200 lůžek a různá léčiva a obvazový materiál.
- 7) Spojovací materiály: 10 zpravodajských vysílaček, 1000 telegrafických přístrojů, 10 000 elektrických (galvanických) článků,⁴ 500 km telefonního kabelu, 2 vysílačky, 1 telefonní centrála, 50 polních přepínačů a různé materiály pro spoje.
- 8) Potraviny: 100 tun mouky, 105 tun těstovin, 40 tun cukru, 10 milionů cigaret, 22 tun ovsu, 114 tun ječmene a 1000 tun čistého lihu.

1 Jde o strojpisný překlep. Místo roku 1948 má být správně 1949.

2 Číselné údaje uvedené v tomto dokumentu jsou rámcové a ne zcela přesné. Detailní přehled o československých dodávkách pro Demokratickou armádu Řecka v rámci „Akce Ř“ podává dokument č. 2. Údaje v obou dokumentech se však nezdají navzájem výrazně rozcházejí. Například zatímco dokument č. 1 hovoří o dodávce 74 500 ručních granátů a 10 000 granátů protipancéřových, z dokumentu č. 2 vyplývá, že bylo expedováno pouze 40 072 ručních granátů a že nebyla dodána žádná pancéřovka, neboť všechny zůstaly ve skladech v Mikulovicích. Vzájemné rozdíly v některých číselných údajích z obou dokumentů nespočívají v důvodech politických, ale technických. Dokument č. 1 nevycházel zřejmě z přesné účetní evidence dodaného materiálu. Navíc mohl zahrnovat i některé výdaje ve prospěch vytvářející se řecké politické emigrace v Československu.

3 V českém textu chybí u této položky označení materiálu, v ruském textu je uvedeno *stopin* [bleskovic].

4 V českém textu je u této položky uvedeno mylně jen 10 kusů.

- 9) Výstroj:⁵ 10 000 košil, 10 000 párů kalhot, 20 000 kusů misek na jídlo, 20 000 jídelních příborů, 5000 kusů přikrývek, 2000 stanů, 2000 textilních výrobků, 70 000 párů obuvi, 10 000 kusů podrážek, 30 000 cvočků, 500 kusů soumarských postrojů,⁶ 62 000 kusů odznaků.
- 10) Dopravní prostředky: 100 nákladních aut – třítunek, 32 osmitunek, 5 osobních aut, 4 sanitní, 300 motocyklů, 50 kusů autobaterií, 25 beden autosoučástí, 12 traktorů.
- 11) Optický materiál: 55 kusů kukátek, 28 dalekohledů s třínožkami, 50 kusů kapesních kompasů.
- 12) Různý materiál a nářadí: 1 tiskařský stroj, 50 ručních vrtaček, 150 kusů motyk,⁷ 300 seker, 10 souprav tesařských nástrojů, 10 souprav truhlářského nářadí, 100 souprav pro holiče, 2 dřevěné baráky, 82 kusů dopravních věder, 3000 kg železobetonu, 2000 kg hřebíků, 200 pil, 10 000 čtverečných metrů kartonu, 2000 kapesních svítilen, 5000 elektrických (galvanických) článků, 10 kusů pneumatických kladiv, různé kancelářské potřeby, fotografický materiál.

Nakonec Vás informujeme o tom, že na území je kolem 12 000 řeckých politických emigrantů, z toho 4000 dětí.⁸ Z celkového počtu emigrantů asi 6000 osob pracuje v našem průmyslu a 1500 mladých lidí studuje na školách⁹ a je umístěno v internátech. Děti jsou ve zvláštních dětských domech, kterých je 20. V ČSR je asi 1700 členů KS Řecka. Pro řeckou emigraci se vydávají 2x týdně noviny *Agonistis* a 2x týdně informační bulletin v řeckém jazyce. Byla otevřena zvláštní tiskárna, která tiskne jenom řecký materiál, jako například dětské knihy, učebnice atd. V zahraničním vysílání jsou 4 denní relace v řečtině (trvání 75 minut celkem). Byla zorganizována roční politická škola pro stranické pracovníky KS Řecka a připravuje se nový šesti-měsíční kurz pro školení kádrů řecké politické emigrace.¹⁰

18. 9. 1951¹¹

Státní ústřední archiv, Praha, Archiv ÚV KSČ, fond 100/24 (Klement Gottwald), svazek 99, archivní jednotka 1142, 1, listy 99–100 (koncept dopisu v české verzi), 108–110 (text dopisu v ruštině), strojopisná kopie, 3 strany.

- 5 Číslování skupin dodaného materiálu je v českém textu od tohoto bodu chybné (výstroj je označena již jako bod 10, bod 9 je omylem vynechán).
- 6 V českém textu u této položky chybí označení druhu zboží, v ruské verzi je uvedeno *upreži* [soumarské postroje].
- 7 V českém textu je omylem uvedeno u této položky pouze 15 kusů. Podle dokumentu č. 2 se jednalo ve skutečnosti o krumpáče.
- 8 Podle údajů ministerstva práce a sociální péče, které v roce 1949 převzalo zodpovědnost za zabezpečování sociálních potřeb řecké emigrace, dosáhl celkový počet utečenců z Řecka k 15.12.1950 přibližně výše 12 100 osob (z toho přes 6900 mužů a žen a téměř 5200 dětí). Zhruba třetinu z celkového stavu tvořily – podle odhadu československých orgánů – slavofonní osoby, označované v dokumentech jako „Slavomakedonci“ nebo „Makedonci“. Blíže viz HRADEČNÝ, P.: *Řecká komunita v Československu*, s. 44.
- 9 Narozdíl od ruského textu, který uvádí „učňovské školy“, se český text zmiňuje pouze o „školách“.
- 10 Tím je zřejmě míněna příprava druhého kola „špionážní školy“, jejíž první běh se uskutečnil v roce 1950 v Mikulovicích. K realizaci tohoto záměru však již nedošlo. *Tamtéž*, s. 55, pozn. 189.
- 11 Dokument postrádá podpis.

Dokument č. 2¹

1950, 31. červenec. Souhrnný přehled zboží, které Československo odeslalo a bylo připraveno odeslat Demokratické armádě Řecka v rámci „Akce Ř“.²

Souhrn celkových hodnot dodaného a skladovaného materiálu.

Druh zboží	Hodnota dodaného zboží v Kčs	Hodnota skladovaného zboží v Kčs
Zbraně	143 979 537,20	29 892 161,-
Střelivo	558 981 147,80	196 767 124,05
Výbušniny	990 471,-	253 600,-
Zdravotnický materiál	5 843 379,25	491 059,50
Spojovací materiál	5 033 074,62	–
Potraviny	12 537 193,30	–
Výstroj	47 001 784,44	1 436 604,21
Dopravní prostředky	62 440 939,60	8 706 164,71
Optika	3 070 293,80	2 576 010,70
Různý jiný materiál	2 873 351,12	1 536 570,32
Celkem:	842 751 172,13	241 659 294,59

Poznámka: Hodnota dodaného zboží obsahuje též hodnotu zboží skladovaného. Jest to tím, že zboží bylo již dodáno a pak teprve vráceno k uskladnění. K hodnotě dodaného zboží jest přičísti ještě dopravní výlohy a režijní náklady, což činí o dalších 6 205 893,55 Kčs více.

1 Dokument postrádá datum, název i jakékoli další označení. Jedná se o vyúčtování částky jedné miliardy korun, vyčleněné z rozpočtu ministerstva národní obrany na rok 1949 na financování dodávek pro „Akci Ř“ a převedené na zvláštní konto MNO 101.

2 Ukazatelem celkové hodnoty materiální pomoci, kterou Československo skutečně poskytlo Demokratické armádě Řecka, je rozdíl mezi hodnotou zboží dodaného a skladovaného (viz „Poznámka“ v textu tohoto dokumentu). Je třeba ovšem vzít v úvahu okolnost, že část odeslaných dodávek již do Řecka kvůli ukončení občanské války nedorazila, ale do Československa se nazpět nevrátila (viz např. desátý letoun typu Storch, který zůstal v Polsku).

Zbraně:

Věc	Dodáno		Skladováno	
	počet	cena v Kčs	počet	cena v Kčs
Pistole r[áže] 6,35 mm	100	33 690,-	-	-
Lehký kulomet: MG 34	2 550	59 823 000,-	547	12 832 620,-
Lehký kulomet: Brenn	670	10 298 000,-	-	-
Těžký kulomet s podstavcem	481	28 769 595,-	231	13 816 687,50
Minomet r[áže] 50 mm	50	1 747 193,-	-	-
Minomet r[áže] 80 mm	4	351 833,20	-	-
Minomet r[áže] 82 mm	32	2 324 230,40	-	-
Minomet r[áže] 120 mm	32	6 485 707,20	16	3 242 853,60
Kulomet PL r[áže] 13 mm	50	4 250 000,-	-	-
Horský kanon 75 mm	12	4 675 269,-	-	-
Polní houfnice r[áže] 100 mm	12	9 952 175,60	-	-
Signální pistole	275	489 700,-	-	-
Puška s dalekohledem	300	2 142 000,-	-	-
Puška P-18	3000	6 120 000,-	-	-
Pistole r[áže] 7,65 mm s 200 ks pouzder	500	392 684,-	-	-
Plamenometry	100	676 000,-	-	-
Hledače min	20	404 000,-	-	-
Horská houfnice r[áže] 105 mm	4	5 044 459,80	-	-
Celkem:		143 979 537,20		29 892 161,10

Střelivo:

Věc	Dodáno		Skladováno	
	počet	cena v Kčs	počet	cena v Kčs
Náboj signální	35 040	2 416 560,-	-	-
Náboj r[áže] 9 mm	25 902 000	68 692 104,-	17 457 000	46 295 964,-
Náboj r[áže] 7,92 mm	16 500 000	65 637 000,-	5 055 955	20 112 588,99
Náboj r[áže] 7,7 mm	6 037 024	24 812 700,-	-	-
Náboj r[áže] 6,35 mm	5 000	7 821,-	-	-
Náboj r[áže] 7,65 mm	15 000	30 600,-	-	-
Miny r[áže] 50 mm	53 730	30 106 066,-	-	-
Miny r[áže] 80 mm	5 808	7 201 180,20	-	-
Miny r[áže] 82 mm	47 604	52 456 950,60	-	-
Miny r[áže] 120 mm	16 000	33 911 060,-	-	-
Náboj PL r[áže] 13 mm	120 150	12 360 000,-	60 000	6 180 000,-
Náboj r[áže] 75 mm	81 387	136 029 393,50	19 980	33 394 172,40

Věc	Dodáno		Skladováno	
	počet	cena v Kčs	počet	cena v Kčs
Náboj r[áže] 100 mm	36 312	94 679 074,60	31 212	81 381 232,44
Náboj r[áže] 105 mm	5 385	16 154 157,90	-	-
Ruční granáty	74 449	9 444 380,-	34 377	4 361 066,22
Pancéřovky	10 076	5 042 100,-	10 076	5 042 100,-
Celkem:		558 981 147,80		196 767 124,05

Výbušniny:

Věc	dodáno		skladováno	
	počet	cena v Kčs	počet	cena v Kčs
Bleskovice	13 300 m	319 466,-	5 000 m	120 100,-
Zápalná šňůra obyčejná	8 000 m	17 200,-	-	-
Zápalná šňůra vodotěsná	2 200 m	5 720,-	-	-
Zápalky mechanické	10 000	39 000,-	-	-
Odpalovací přístroje	50	133 500,-	50	133 500,-
Nálož 0,1 kg	5 000	83 000,-	-	-
Nálož 0,2 kg	5 000	125 000,-	-	-
Rozbuška č. 8	30 005	89 000,-	-	-
Palník elektrický s rozbuškou č. 8	10 000	36 000,-	-	-
Ženíjní materiál	56 beden	142 585,-	-	-
Celkem:		990 471,-		253 600,-

Zdravotnický materiál:

Věc	dodáno		skladováno	
	počet	cena v Kčs	počet	cena v Kčs
Léky	různé	5 137 532,75	různé	210 378,40
Rentgen	1	47 709,60	-	-
Stan velký nemocniční	2	139 385,80	-	-
Lůžka s příslušenstvím	200	238 070,-	-	-
Výstroj a výzbroj sanitního personálu	9 souprav	280 681,10	9 souprav	280 681,10
Celkem:		5 843 379,25		491 059,50

Spojovací materiál:

Věc	dodáno		skladováno	
	počet	cena v Kčs	počet	cena v Kčs
Agenturní kuffíkové radiostanice	10	371 967,-	-	-
Polní telefonní přístroje	1 000	2 199 400,-	-	-
Suché baterie pro polní telefonní přístroje	10 000	296 260,-	-	-
Telefonní kabel	500 km	1 276 500,-	-	-
Vysílačka „Bake Fritz“	2	371 348,50	-	-
Telefonní ústředna	1	90 840,12	-	-
Polní přepojovače	50	330 799,-	-	-
Různý radiomateriál		95 960,-	-	-
Celkem:		5 033 074,62		-

Potraviny:

Věc	dodáno		skladováno	
	počet	cena v Kčs	počet	cena v Kčs
Mouka	100 000	449 478,-	-	-
Těstoviny	105 000	1 000 156,70	-	-
Cukr	40 000	573 068,-	-	-
Cigarety	10 000 000	9 828 858,80	-	-
Oves	22 250	65 195,-	-	-
Ječmen	114 790	318 406,80	-	-
Láh čistý	1 000	302 030,-	-	-
Celkem:		12 537 193,30		-

Výstroj:

Věc	dodáno		skladováno	
	počet	cena v Kčs	počet	cena v Kčs
Šití čepic pro p[ole]	23 137	437 023,-	10 137	169 425,-
Šití pláštěů pro p[ole]	21 541	6 727 200,77	-	-
Šití blůz pro p[ole]	40 627	5 242 798,07	208	26 841,57
Šití kalhot pro p[ole]	40 627	3 619 038,60	228	20 310,24
Košile	10 000	1 053 700,-	-	-

Věc	dodáno		skladováno	
	počet	cena v Kčs	počet	cena v Kčs
Spodky	10 000	510 492,-	–	–
Jídelní misky	20 000	905 054,20	–	–
Lžice	10 000	37 240,-	–	–
Vidličky	30 000	136 464,-	10 000	50 000,-
Nože	30 000	582 868,80	10 000	209 120,-
Přikrývky	5 005	2 196 900,-	–	–
Stanové dílce	1 870	612 550,-	1 870	612 550,-
Plátno na prádlo pro ženy	994,8 m	33 457,90	–	–
Látka na šaty pro ženy	1 007,6 m	257 234,20	–	–
Boty	70 000	19 624 780,-	–	–
Gumové podrážky	10 000	81 758,-	–	–
Cvočky	30 000	437 585,20	–	–
Stany malé	230	186 597,20	–	–
Soumarské postroje	500	4 046 640,-	50	338 980,-
Odznaky	62 455	272 402,50	2 150	9 377,40
Celkem:		47 001 784,44		1 436 604,21

Dopravní prostředky:

Věc	dodáno		skladováno	
	počet	cena v Kčs	počet	cena v Kčs
Nákladní auta 3 t[uny]	100	26 373 500,-	–	–
Nákladní auta různé tonáže	32	14 276 879,70	–	–
Osobní auta	7	2 232 899,-	2	804 578,-
Sanitní auta	4	420 751,30	–	–
Motocykly	300	8 147 340,-	–	–
Autodílny	2	342 176,30	2	342 176,30
Letouny se zálož[ními souč[ástmi]	10	8 111 052,90	9	7 299 847,11
Autobaterie	50	125 683,20	–	–
Autosoučásti		545 720,-		101 962,-
Plachty na auta	20	95 401,30	20	95 401,30
Sudy na benzín	100	53 100,-	100	53 100,-
Gumové čluny	20	9 000,-	20	9 000,-
Traktory	12	1 707 435,90	–	–
Celkem:		62 440 939,60		8 706 164,71

Optika:

Věc	dodáno		skladováno	
	počet	cena v Kčs	počet	cena v Kčs
Polní dalekohled	700	1 655 487,80	645	1 525 412,10
Buzola dělostřelecká	50	912 518,-	50	912 518,-
Nůžkové dalekohledy	28	356 940,-	-	-
Kapesní buzoly	1 000	145 348,-	950	138 080,60
Celkem:		3 070 293,80		2 576 010,70

Různý materiál:

Věc	dodáno		skladováno	
	počet	cena v Kčs	počet	cena v Kčs
Tiskařský lis	1	72 054,-	-	-
Vrtáky	262	8 890,57	212	6 720,-
Krumpáče	500	16 460,00	350	11 522,-
Lopaty	1 000	23 798,31	700	16 658,82
Sekery	1 000	41 817,90	800	34 300,-
Zednická souprava	30	4 513,80	20	2 426,-
Truhlářská souprava	20	126 104,90	10	56 196,50
Obuvnická souprava	70	283 167,70	70	283 167,70
Holičská souprava	100	69 952,-	88 ks nůžek	10 192,-
Holicí strojky	3 000	152 840,-	3 000	152 840,-
Holicí čepelky	10 000	20 125,-	10 000	20 125,-
Decimálky	10	17 460,-	10	17 460,-
Dřevěné baráky	4	1 230 961,20	2	702 993,80
Transportní konve	82	35 472,20	-	-
Betonové železo	2 990 kg	11 481,-	-	-
Hřebíky	2 000 kg	14 467,-	-	-
Pily	200	27 446,40	-	-
Krytinová lepenka	25 800 m ²	305 543,30	15 800 m ²	210 041,30
Kovářská souprava	4	11 926,05	4	11 926,05
Kancelářské potřeby		194 727,30		-
Kartotéky	-	5 752,20	-	-
Fotopotřeby	-	65 491,60	-	-

Věc	dodáno		skladováno	
	počet	cena v Kčs	počet	cena v Kčs
Kapesní svítilny	2 000	48 835,50	–	–
Baterie do kapes[ních] svítel	5 000	31 085,-	–	–
Pneumatická kladiva	10	52 977,-	–	–
Celkem:		2 873 351,12		1 536 570,32

* * *

Následující tabulka, přiložená k předchozímu dokumentu, eviduje zboží skladované v Československu, které bylo původně určeno pro Demokratickou armádu Řecka a pocházelo z cizích zdrojů (pravděpodobně z Maďarska a Rumunska):

Předmět	Počet	Přibližná hodnota v Kčs
Minomet r[áže] 120 mm	9	1 800 000,-
Minomet r[áže] 60 mm	19	650 000,-
Kulomet PL r[áže] 20 mm	14	1 190 000,-
Telefonní kabel	31 581 m	80 000,-
Náboj PL r[áže] 20 mm	40 000	4 100 000,-
Náboj r[áže] 9 mm	600 000	1 500 000,-
Náboj r[áže] 7	92 mm	2 312 500,-
Miny r[áže] 120 mm	50 328	106 500 000,-
Miny r[áže] 81,4 mm	31 000	38 000 000,-
Miny r[áže] 60 mm	44 845	25 000 000,-
Ruční granáty	18 000	2 000 000,-
Agregáty	10	300 000,-
Ostnatý drát	100 000 m	140 000,-
Podkovy	5 tun	31 000,-
Nepromokavé plátno	3 893 m ²	50 000,-
Betonové železo	10 svazků	[cena neuvedena]
Měděný plech	2 ks	[cena neuvedena]
Celkem:		190 541 000,-

Státní ústřední archiv, Praha, Archiv ÚV KSČ, fond 100/24 (Klement Gottwald), svazek 99, archivní jednotka 1142, 1, listy 82–95, strojepisný originál, 14 stran.